

Centre d'estudis **colombins**

L'Arboç del Penedès exhibeix l'estatua de Colom que
serví per a l'execució de la representada al monument
barceloní.

ÒMNIUM CULTURAL

Montcada 20 pral. (Palau Dalmau) - 08003 BARCELONA
Tel. (93) 319 80 50 - Fax: (93) 310 69 00

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins

ANY III/Núms. 12-13/1r i 2n trimestres 1994/Preu: 300 Ptes. - 18 FF

12-13

BUTLLETÍ DEL CENTRE D'ESTUDIS COLOMBINS

ANY III/Núms. 12-13/1r i 2n trimestres de 1994

Director: Joaquim Arenas i Sampera

Redactor en cap: Jordi Gàlvez

Editor: Òmnium Cultural

Secretaria de redacció: Ascenció Leon

Dipòsit Legal: B-27428-1994

Producció: VIENA Serveis Editorials, S.A.

Composició: TAI MING, S.C.P.

Sumari

Editorial:

Vida del Centre

L'Assemblea General de Socis

Tertúlies colombines

- Pere Català i Roca: Colom com a pretext.
- Àngel Solà i Vidal: Cristòfor Colom i Tortosa.
- Acte d'homenatge al Sr. Josep M. Castellnou, vice-president del Centre.
- Manuel Bestratén i Sabaté: Quin era el nom vertader del gran descobridor d'Amèrica Don Cristóbal Colón?

Conferències: Tribuna:

- Montserrat en el segle XV. Ferrer, Boil i Colom, per E. Mitjana de las Doblas.

Articles:

- Pere Màrtir d'Anghiera i el gentilici lligur, per Maria Porter i Moix.
- Els consellers de Barcelona en el període 1491-1493, per Pere Català i Roca.
- «De lo que a descubierto», per Dalmau Valls.
- L'entreviatges revelador del 1493, per Francesc Albardané.
- Pere Margarit i el segon viatge de Colom, per Caius Parellada Cardellach.
- Una estada de Colom a Catalunya (abril-maig 1493). Inenarrable, per Dalmau Valls.
- Disposicions reials per al segon viatge, per Dalmau Valls.

Bibliografia:

Caius Parellada, *Colom i el món català*.

Editorial

Hem començat l'any amb l'impuls que aporta passar comptes de la feina feta i de la previsió futura d'activitats.

La veritat és que, per a tota entitat, les assemblees generals són del tot necessàries, car ofereixen una ocasió única per reflexionar, ponderar i planificar, considerant el passat per a millorar el futur.

Tanmateix, l'assemblea general de socis del Centre va patir una demora excessiva, justificada, si es vol, però en anys venidors caldrà celebrar quan toqui puntualment, és a dir, cada dotze mesos.

Voldria remarcar des d'aquestes línies editorials uns factors rellevants.

En primer lloc, la presència dels socis: un 60% dels afiliats hi fou present.

Segonament, la participació dels mateixos afiliats, que, com hom pot comprovar en l'acta impresa en aquest número, fou abundosa i fluïda.

La constitució dels grups de treball formats pels socis, segons llur voluntat, coneixement o possibilitat, és una novetat tan necessària com atrevida.

Avui dia que l'associacionisme sembla que no és el que era, pretendre que els socis del nostre Centre treballin en colles per obtenir una participació plena a fi d'avançar en els objectius de la recerca de la naturalesa de Colom, certament pot ser una intenció titllada d'agorçada.

Qui això faci, però, tot i que aquesta operació d'aplegar els socis per grups tot just ha començat, creiem que desconex la capacitat de treball i l'esperit de col·laboració dels nostres socis.

El Centre ha de ser una cosa de tots, tot afiliat hi ha d'esmerçar una part del seu voluntarisme i tot l'entusiasme. El ventall ampli de possibilitats que ofereixen els sis grups de treball fa avinent que hi ha un lloc per a tothom en la feina que es genera en el Centre.

Esperem que el 1994 esdevingui, per al Centre d'Estudis Colombins i per als seus associats, un any de fruits saborosos i brillants per a la història que ens cal construir o, més bé, potser reconstruir.

Joaquim Arenas i Sampera

NOTA

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest butlletí, sempre i quan s'hi faci constar la procedència. Agraïm que se'ns fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició.

Vida del Centre

L'assemblea general de socis

El dia 9 de març, a dos quarts de vuit del vespre, se celebrà l'assemblea general de socis.

1. L'activitat assambleària resta consignada en els apartats següents:

a) Reunions quinzenals de Junta Directiva

- Preparació i revisió dels materials del butlletí trimestral, fixació del seu contingut i preparació de l'edició.
- Determinació dels temes que es tracten en les tertúlies mensuals, de les quals se n'han celebrat 18 i un acte *in memoriam* del Sr. Castellnou, vice-president traspassat el dia 13 de novembre de l'any passat. Es fa la lectura dels 18 temes i dels corresponents ponents.
- Preparació de l'edició del llibre *Colom i el món català*, la coordinació del qual fou a càrrec del Sr. Pere Català i Roca. L'edició l'assumí l'editorial R. Dalmau. Quant a la difusió del llibre, es fa constar la presentació oficial a càrrec del Sr. J. M. Ainaud de Lasarte a la sala Torres Garcia del Palau de la Generalitat i la presentació feta a la seu de la Diputació de Tarragona, presidida per l'il·lustre president d'aquella institució i organitzada pels Srs. Vallhonrat i Solà d'aquella ciutat. Tingué lloc el dia 25 de novembre de 1993.

També s'assenyalen les gestions fetes per la Junta amb les administracions autonòmiques catalana i balear per aconseguir l'adquisició d'exemplars del llibre.

El Comissionat de Relacions Exteriors n'adquirí 110 per als casals catalans de fora.

El Govern Balear, 50 per a les biblioteques de les illes.

El Departament de Cultura, 10 per a les principals biblioteques de Catalunya. Es fa constar, també, que l'edició del llibre compta amb la subvenció d'un milió de pessetes que atorgà la Comissió Amèrica i Catalunya, presidida pel Sr. Pere Pi-Sunyer.

La junta es dedicà, també, a la preparació del I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins de Barcelona, que constituí un èxit notable. El president llegí una ressenya d'aquesta efemèride. La premsa se'n féu ressò i, àdhuc, la televisió catalana.

En el «I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins» celebrat a Barcelona experts d'arreu del món estudien la llengua i l'escriptura de Colom

S'ha celebrat a Barcelona el I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins. L'acte d'inauguració fou presidit pel Sr. Pere Pi-Sunyer, antic president de la comissió Amèrica i Catalunya.

Amb un programa curull de sessions dedicades a ponències, comunicacions i debats, el pati Llimona del carrer de Regomir ha acollit aquestes jornades de treball que, segons han declarat rellevants personalitats, han tingut un nivell acadèmic molt alt, manifestat ja des de la primera sessió, en la qual el Dr. Udina Martorell impartí una lliçó magistral.

L'oportunitat de la convocatòria s'ha fet evident en saber-se que els inscrits al col·loqui superaven els vuitanta. Un tema tan definit i determinat com *La llengua i l'escriptura de Colom* han palesat una capacitat de crida important en el món de la intel·lectualitat interessada en aquests temes.

El Dr. Romeu de Armas, antic president de l'Acadèmia de la Història de Madrid i estudiós de gran prestigi de la vida i l'obra de Colom, va comentar: «*Es imponente el interés suscitado por el coloquio, sin duda alguna. Pero lo más destacado es el nivel académico de ponencias y comunicaciones*».

La ponència del professor Jordi Gàlvez *El català dels segles XIV i XV i la llengua de Colom i Cristòfor Colom i la llengua catalana*, de l'eivissenc Nito Verdura, van advertir que molt del lèxic i de les estructures morfosintàctiques i de variació vocàlica en els textos de Colom havia estat estudiat des de l'angle dels lucismes i no pas considerant el contingut global català en els escrits colombins.

El Dr. Geo Pitarino, de la Universitat de Gènova, analitzà la grafia de la signatura de l'almirall i exposà la seva teoria sobre el significat del famós triangle de llibrer que sobreposava a XPO FERENS o El Almirante.

En la darrera sessió es va llegir la ponència *La lengua de Colón en los grandes documentos*, a càrrec del catedràtic de la Universitat de Sevilla, Sr. Juan Gil.

En els espais dedicats al debat, altres experts mostraren posicions contràries a la tesi del Dr. Gil, el qual basa la seva teoria en els lusismes del llenguatge colomí, que refermen la tesi del Dr. Menéndez Pidal.

D'acord amb les dades facilitades per l'oficina d'informació del col·loqui, la mitjana d'assistents a les sessions acadèmiques fou de 68.

Relacions Catalunya-Amèrica

Segons ha manifestat en conferència de premsa Joaquim Arenas, president del Centre d'Estudis Colombins d'Òmnium Cultural, el col·loqui s'ha celebrat l'any 1993 per commemorar els cinc-cents anys de la relació de Catalunya amb Amèrica, relació que de sempre ha tingut un caire positiu, que comença amb la rebuda de la carta de Cristòfor Colom comunicant el gran descobriment al rei d'Aragó, Ferran, i a la reina de Castella, la seva muller, que es trobaven a Barcelona.

Igualment és l'any que el descobridor és rebut pels mateixos sobirans a la ciutat comtal. També l'any 1493 s'organitzà el segon viatge, amb una participació molt significativa de 200 catalans comandants pel cap de l'expedició militar Pere Margarit. En aquest segon viatge, també hi foren presents el vicari apostòlic Bernat de Boïl, ermità de Montserrat i primer missioner d'Amèrica, i dues personalitats més que també s'hi embarcaren: Miquel Ballester, fidel amic de l'almirall i originari de Tarragona, i el frare Ramon Pané, jeroni, que amb molta seguretat se suposa que pertanyia al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Ramon Pané, que era antropòleg i etnòleg, fou el primer

mestre d'Amèrica i pot servir d'exemple a posteriors generacions d'educadors, àdhuc actuals, ja que s'interessà i aprengué les dues llengües dels indis, les codificà i escriví el llibre *Relació de les antiguitats dels indis*, el primer llibre referent a Amèrica que, segons els darrers estudis del Dr. Arron, fou escrit en català, si bé l'original s'ha extraviat.

Pel que fa al Centre d'Estudis Colombins d'Òmnium Cultural, cal remarcar la bona opinió que en tenen els experts de diversos països. La Sra. Consuelo Varela va lloar el caràcter científic i les activitats indagadores del centre, allunyat del folklorisme característic d'aquest tipus d'institucions.

El professor Gerard Garrigues, per la seva banda, va destacar la importància del centre, palesa amb l'expecta-

ció que ha despertat la convocatòria del col·loqui. Experts de França, Amèrica, Itàlia, Espanya i de tots els Països Catalans hi han fet cap, va dir l'esmentat professor.

L'acte de clausura, presidit pel Comissionat d'Actuacions Exteriors de la Generalitat de Catalunya, Sr. Joan Vallvé, consistí en la lectura d'una memòria-resum de les activitats del col·loqui per part del secretari del Centre, Sr. Jordi Gàlvez. El president, Sr. Joaquim Arenas, valorà la participació i el treball científic fet i anuncià la celebració d'un segon col·loqui sense precisar-ne la data.

Després d'una intervenció d'agraïment del Sr. Josep Millàs, president d'Òmnium Cultural, va cloure l'acte el Sr. Vallvé, el qual agrai als participants la tasca duta a terme.

I COL·LOQUI INTERNACIONAL D'ESTUDIS COLOMBINS DE BARCELONA

LA LLENGUA I L'ESCRITURA DE CRISTÒFOL COLOM

Barcelona, 9, 10 i 11 de desembre de 1993

Amb el suport de la Comissió Amèrica i Catalunya de la Generalitat de Catalunya

El Centre d'Estudis Colombins, d'Òmnium Cultural, es proposa organitzar el I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins, a Barcelona per commemorar el Vè Centenari de les efemèrides que en 1493 van vincular, en el marc de la història universal, Catalunya i els Països Catalans amb la Descoberta del Nou Món.

Tots els actes se celebraran al Centre Cívic del Pati Llimona, antic palau dels March i dels Gualbes, carrer de Regomir, 3. 08002 Barcelona.

TERCERA CONVOCATÒRIA - PROGRAMA

Dia 9, dijous

- 17.30 Rebuda dels participants i lliurament de la documentació.
- 19.00 Acte inaugural.
Salutació i benvinguda del president del Centre d'Estudis Colombins. Conferència magistral: *La personalitat de Cristòfor Colom a través dels seus escrits i dels que li van ser adreçats*, a càrrec del doctor Frederic Udina i Martorell, director honorari de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.
- 20.00 Visita a l'exposició de llibres de tema colomí.

Dia 10, divendres

- 9.30 Ponència: *El català dels segles XV i XVI i la llengua de Colom*, a càrrec del professor Jordi Gàlvez, membre de la Comissió de Lingüística i Paleografia del Centre d'Estudis Colombins.
- 10.45 Descans i refrigeri.
- 11.15 Ponència: *Cristòfor Colom i la llengua catalana*, a càrrec del professor Nito Verdura, pilot de marina mercant i periodista.
- 12.30 Lectura de comunicacions.
- 13.15 Descans i temps per dinar.

- 16.00 Ponència: *L'escriptura de Colom*, a càrrec del doctor Geo Pistarino, catedràtic d'història medieval de la Universitat de Gènova.
- 17.15 Descans.
- 17.30 Lectura de comunicacions.
- 18.45 Debat.
- 19.30 Fi de la segona jornada.

Dia 11, dissabte

- 9.30 *La lengua de Colón en los grandes documentos*, a càrrec del doctor Juan Gil, professor de filologia llatina de la Universitat de Sevilla.
- 10.45 Descans i refrigeri.
- 11.15 Lectura de comunicacions.
- 12.30 Debat
- 13.30 Acte de cloenda.
- 14.00 Descans i temps per dinar.
- 16.00 Visita comentada al Barri Gòtic de Barcelona.
- 18.00 Visita i recepció al Palau de la Generalitat.
- 21.30 Assistència optativa a la Festa de les Lletres Catalanes de la Nit de Santa Llúcia. Hotel Princesa Sofia.

Comunicacions rebudes: —*Solució a l'enigma del Descobridor*, Jaume-Enric Amengual. —*La suplantació dels noms de "Catalunya" i "Aragó" pels de "Castella" i "Castella-Lleó" en els escrits de la Història de les Índies del pare Bartomeu Casaus o Las Casas*, referents al *Diari de Bord* d'en Cristòfor Colom, Jordi Bilbeny. —*Aspectes de toponomàstica colomina i escolis lingüístics de l'epopeia colomina*, Pere Català. —*Il concetto di isola nel "Diario di Bordo" e l'immaginario colombiano*, Francesco Giunta. —*Un acompanyant mallorquí de Colom al segon viatge. Llengua i consideracions lingüístiques*, Joan Miralles. —*La llengua de Colom i els clàssics catalans*, Caius Parellada. —*La calligrafia de Colom*, Gabriel Roure. —*Colom i els seus amics*, Josep M. Solé. —*Terra Rubra, a la Sardenya catalano-aragonesa*, Ernest Vallhonrat. —*El mapa de la Casa d'Alba. Una falsificació*, Consuelo Varela. —*El llenguatge hebreu dels conversos dels Països Catalans a l'època de Colom*, Jordi Ventura.

La butlleta d'inscripció ha de ser tramesa a l'oficina permanent del Centre d'Estudis Colombins, c/Montcada, 20. 08003 Barcelona, tel. (93) 319 80 50, fax. (93) 310 69 00. Import de la inscripció: 1.500 ptes./15 dòlars (inclou refrigeris del descans). Cal ingressar aquesta quantitat a nom d'Òmnium Cultural, c/c núm. 02-000045/85 de la Caixa d'Estalvis i Pensions del carrer Montcada, núm. 31. 08003 Barcelona. La inscripció és gratuïta per als socis del Centre d'Estudis Colombins i per als comunicants. A la mateixa oficina permanent es proporcionarà la informació general, de 10 a 14 i de 16 a 19 h.

Comunicacions

S'han de presentar en relació amb una de les tres ponències i la seva extensió no ha de superar els 10 fulls.

Llengües de treball

El català serà la llengua oficial del Col·loqui. El català, el castellà, l'italià, el francès i l'anglès en seran les llengües de treball. El text de les comunicacions haurà de ser presentat abans de l'1 de novembre, preferentment en suport informàtic.

Allotjament

L'organització del I Col·loqui d'Estudis Colombins no es fa càrrec de gestionar l'allotjament. Cada participant es pot posar en contacte amb la secretaria del Col·loqui.

El Comitè del I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins de Barcelona es proposa editar-ne les actes.

b) La vida del Centre

Seguidament es passa a relacionar les activitats de la vida del Centre.

- La relació amb la Comissió Amèrica i Catalunya, que constituï una col·laboració mútua, especialment per part nostra, en l'exposició i el cicle de conferències que aquesta entitat organitza.
- L'establiment de l'oficina permanent, dilluns i dijous de 6 a 2/4 de 9 del vespre.
- L'establiment de la biblioteca del Centre, ara enriquida amb el llegat Castellnou, cedit pel mateix Sr. Castellnou i pel seu fill Josep Maria, biblioteca en procés d'indexació. Igualment, el fons documental, que també serà indexat.
- Es ressenya, també, la presència del Centre a l'Assemblea Comarcal d'Estudiosos i al Congrés d'Història de la Corona d'Aragó.
- La participació de la Junta a la inauguració del monument a fra Ramon Pané, al monestir de Sant Jeroni de la Murtra.
- Edicions: es fa avinent la publicació d'onze números del butlletí trimestral, d'un tríptic explicatiu sobre el Centre i del llibre ja citat *Colom i el món català*.
- També es fa esment de la convocatòria de dues borses de treball i de l'assignació d'una d'aquestes, de 250.000 ptes., al Sr. Onofre Vaquer pel treball que ja ha presentat i es troba a la biblioteca del Centre per poder ser consultat.
- Igualment es fa referència al curs de paleografia que s'impartí el curs 1992-93 per a socis i simpatitzants.

2. Seguidament, el president exposa les activitats previstes per a l'any 1994:

- a) Tertúlies mensuals
 - . Canvi de local
 - . Preu del sopar més elevat
- b) Edicions de butlletins

- . Quatre números
- . Edició del llibre de les actes del I Col·loqui Internacional.

- c) Expansió de les relacions
 - . Centres internacionals
 - . Butlletí a bibliologia
- d) . Crear grups de treball d'estudiants d'història becats: 600.000 ptes.
 - . Cercar ajuts a la CIRIT.
 - . Preparar un segon col·loqui d'aquí a dos anys.
- e) Constitució de grups de treball formats per socis per a realitzar les tasques del Centre de manera participativa.

3. Exosat el pla d'activitats per al curs 1994, es presenta l'estat de comptes de l'any 1993, que és aprovat:

• ESTAT DE COMPTES 1993

Entrades

750.000 ptes.	Òmnium Cultural
1.500.000 ptes.	Comissió Amèrica i Catalunya
1.000.000 ptes.	Comissió Amèrica i Catalunya (col·loqui)
360.000 ptes.	Subvenció secretaria permanent
192.000 ptes.	Butlletí núm. 10 (benefactor anònim)
300.000 ptes.	Fundacions: Jaume I i G.E.C.
150.000 ptes.	Òmnium Català (homenatge Sr. Castellnou)
124.000 ptes.	Entrada socis
4.376.000 ptes.	Total

Sortides

Butlletins 300 x 4	1.200.000 ptes.
Col·loqui	1.650.000 ptes.
Ed. llibre <i>Colom i el Món Català</i>	1.000.000 ptes.
Conf. Sra. Varela	100.000 ptes.
Oficina Permanent	
. Secretaria	300.000 ptes.
. Correu	80.080 ptes.
Total	4.330.080 ptes.

4. Després es fa avinent el pressupost per al curs 1994, que és aprovat:

• PRESSUPOST 1994

Entrades

150.000 ptes.	Subvenció butlletí
1.000.000 ptes.	Òmnium Cultural
300.000 ptes.	Fundacions butlletí
360.000 ptes.	Subvenció oficina permanent
140.000 ptes.	Rebuts socis
1.800.000 ptes.	Total

Sortides

Oficina permanent	
. Secretaria	300.000 ptes.
. Correu	90.000 ptes.
Butlletins	800.000 ptes.
Beques	600.000 ptes.
Despeses gen.	300.000 ptes.
Total	2.090.000 ptes.

Entrades	1.800.000 ptes.
Sortides	2.090.000 ptes.

Romanent negatiu	290.000 ptes.
------------------	---------------

5. El president s'excusa

de no haver pogut preveure la presentació de candidatures d'una manera més explícita que la que comporta la mera convocatòria. Fa saber que la impossibilitat de comptar amb la col·laboració del secretari, Sr. Gálvez, havia produït aquesta circumstància.

Posa en consideració de la junta que cal, si més no, renovar tres càrrecs. El de vice-president, baixa causada per la defunció del Sr. Castellnou, el de secretari, per dimissió del Sr. Gálvez a causa de la impossibilitat de poder exercir les funcions pròpies, i la del vocal Sr. Josep M. Ortadó, que presentà la dimissió per escrit.

Després de preguntar si hi havia alguna candidatura o algun soci interessat a ésser de la junta, ningú no manifesta aquesta opció.

El president llegeix la candidatura que la junta sortint havia preparat.

• Renovació de junta

- . Defunció del vice-president
- . Renúncia del secretari
- . Renúncia del Sr. Ortadó en qualitat de vocal

Junta actual

Junta nova

President:	Joaquim Arenas	Joaquim Arenas
Vice-pres.:	J. M. Castellnou	Caius Parellada
Tresorer:	Caius Parellada	Francesc Albardané
Secretari:	Jordi Gálvez	Ascensió León
Vocals:	Ernest Vallhonrat	Ernest Vallhonrat
	Josep M. Ortadó	Josep Costa Amic
	Francesc Albardané	Jordi Bilbeny
	Pere Català i Roca	Pere Català i Roca
	Maria Porter	Maria Porter

És aprovada per unanimitat. El Sr. Tell, posteriorment, demana que el soci Jordi Bilbeny s'incorpori en qualitat de vocal. L'assemblea aprova la proposta.

6. El torn de paraules

El Sr. Òdena demana que es canviïn, en altres ocasions, les expressions «Precs i preguntes» i "Ordre del dia" per "Torn de paraules" i "Agenda". El Sr. E. Tell demana si la junta és oberta als socis com ha estat fins ara i se li respon afirmativament.

Mn. A. Bach comenta que li ha arribat el rumor que la Generalitat margina el Centre d'Estudis Colomins i que, escoltada la memòria, no veu que això sigui així. El president li respon que no hi ha tal marginació, ans a la inversa.

El Sr. Tell fa una nova intervenció dient que cal fer un nou pas i editar en anglès, sobretot per a les universitats americanes.

Mn. Bach demana si hi ha relació amb Torroja de la Segarra. El Sr. Bestrateis demana que consti la felicitació de l'assemblea a la junta per l'èxit aconseguit en el I Col·loqui Internacional. Tothom hi està d'acord.

Intervé el Sr. Valls suggerint la conveniència que hi hagi més socis i que dient que cal obrir més espais nous. En aquest sentit, la Sra. Dolors Marfull suggereix que es trameti a les escoles bibliografia sobre «Colom català», a fi que forneixin llurs biblioteques amb obres d'aquest tema.

El Sr. Solà exposa que seria molt convenient connectar amb l'Institut d'Història Berenguer IV de Tortosa a fi d'estudiar documents de la recuperació d'aquesta ciutat, a més dels que consten referenciats en el llibre d'en Bayerrey.

El Sr. Pons exposa que a les Drassanes de Barcelona, al Museu Naval, hi ha una vitrina amb llibres sobre temes d'història naval. Creu convenient que hi hagi el llibre *Colom i el món català* i exemplars dels butlletins.

Pren la paraula el Sr. Jordi Vilalta per exposar que cal deixar la via de recerca del cognom Colom que, segons diu i afirma la duquessa de Medina Sidonia, és un pseudònim. En aquest mateix sentit, el Sr. Pere Català i Roca afegeix que darrerament han sortit temes nous d'investigació a Gelida i a Sant Jeroni de la Murtra, amb la teoria que no van ser privats d'anar a Amèrica els cata-

lans, que la prohibició anava per als flamencs.

Acabada la darrera intervenció dels socis, el president tanca a les 9 del vespre l'assemblea agraïnt la presència dels 42 associats assistents. Tot seguit tingué lloc la XIXa tertúlia, a càrrec del Sr. Àngel Solà, sobre el tema *En busca de la llengua de Colom*. Després del torn obert de paraules, s'oferí un refrigeri. El Sr. Solà fou molt felicitat per la seva intervenció.

Itineraris colombins

En atenció a la petició feta per diversos socis, el Centre es proposa organitzar itineraris colombins. Per al mes de juny està previst fer el primer: sortida de Barcelona cap a Gelida, on es podrà visitar la torre Ramona i la torre Coloma. Després es farà cap a l'Arboç, on es podrà visitar el museu que el nostre consoci J. M. Jané ha anant construït i que conté un fons colomí important. La concreció es farà avinent ben aviat.

Indexació dels fons bibliogràfics

Els volums de la biblioteca colombina del Centre, ubicada a la seu del Palau Dalmau, han estat indexats i properament es farà públic el catàleg de llibres que conformen el fons bibliogràfic compost pels volums aportats per les institucions, pels socis i pel llegat Castellnou.

Aquest fons es pot consultar dilluns i dijous a la tarda.

XVIIIa Tertúlia Pere Català i Roca *Colom com a pretext*

La XVIIIa tertúlia colombina del dia 27 d'octubre fou dedicada al nostre consoci Pere Català i Roca.

L'enunciat de la dissertació, *Colom com a pretext*, permeté d'esguardar la moderna panoràmica dels estudis colombins i, en conseqüència, quedà enregistrat l'avenç indagador en determinats aspectes concernents a la figura del Descobridor.

Així, foren reflectides les apreciacions actuals dels estudiosos colombistes de les Balears; l'augment de la credibilitat de la teoria pre-descobridora emesa per Ulloa —se'n fa ressò la biografia, publicada fa poc a França, per Gérard Garrigue—; la probabilitat que fos al monestir de Sant Jeroni de la Murtra on els sobirans rebessin l'almirall al retorn del primer viatge; el nou enfocament de la

vicissitud del call barceloní amb referència a la pròxima conjuntura de la taula de canvi; el coneixement del cognom matern (Bessant) de l'escrivà de ració Lluís de Santàngel; la publicació recent del fogatge del 1497; les aportacions d'Albardané per al seguiment de la família barcelonina dels Colom; el caràcter privatiu català —subratllat per Udina— del càrrec de governador general; la relació financera i domiciliària de Santàngel i Guillem Colom; la indesxifrada personalitat del metge barceloní Guillem Coma; la interpretació, feta per D. Ramos, que la debatuda exclusió d'anar al Nou Món s'orientava no pas contra els catalans, sinó contra els flamencs; l'estat de les qüestions de Pals i Tarroja; la menció de la Terra Rubra proposada per Vallhonrat; el suggeriment de catalanismes en escrits del Descobridor; les activitats de la comissió Amèrica i Catalunya; l'expressió de la col·lecció arbocenca —pel consoci Josep M. Jané— centrada en Colom; els llibres darrerament apareguts, destacant els dels consocis Castellnou, Parellada, Arenas, Ortadó, Costa Amic, Verdera, Vaquer...; les cartes de Colom trobades a Tarragona; les exposicions sobre *Catalunya a l'època de Colom i Santàngel*; *un home nou, un nou món*, efectuades a Barcelona i València, respectivament, etc.

Amb referència al llibre *Colom i el món català*, l'obra col·lectiva del nostre Centre, el dissertant revelà haver-hi col·laborat també amb el pseudònim Dalmau Valls i expressà l'agraïment, com a coordinador, a tots els qui, amb entusiasme i competència, han contribuït a la realitat d'aqueix volum de consulta obligada. Acabà fent al·lusió a la convocatòria del I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins organitzat a Barcelona.

XIXa Tertúlia Àngel Solà i Vidal *Cristòfor Colom i Tortosa*

Fou en el dia nou del passat mes de març que el nostre col·laborador Àngel Solà i Vidal ens parlà en el nostre local social sobre la tesi de «Colom tortosí», amb el títol d'*En busca de la parla de Colom*.

Solà ens posà de relleu que la variant tortosina de la parla catalana s'ha anat conservant a través dels segles pel fet de l'encerclament geogràfic d'aquella zona. Això ha fet que es conservés fins al present aquesta variant com un tresor lingüístic que actualment es va esvaïnt degut a la moderna facilitat d'intercanvi viatger.

S'ha de tenir en compte que Colom cita en moltes ocasions exemples del seu coneixement del riu Ebre en el seu pas per Tortosa, com a exemple que aquests paratges no li són pas desconeguts. La frase que s'atribueix a Colom d'haver fet

ruta ...*cabeça a Sevilla...*, traduïda literalment del ...*cap a Sevilla...* del nostre parlar, ens marca un dels camins envers la seva catalanitat, salvant, digué Solà, que persones més enteses diguin el contrari sobre aquesta comparació.

Per trobar la parla de Colom, quant a la variant tortosina, Solà posà per exemple la construcció de frases arcaïques que no encaixin amb la nostra parla actual i que, en tot cas, podrien ser usades per Colom.

En la seva dissertació, Solà exposà que el parlar tortosí, dins de la nostra llengua, té a disposició d'algunes característiques que no la fan diferent del nostre general parlar, si bé la construcció d'algunes frases ens criden molt la atenció per l'ús d'hipèrbats que ens sorprenen, així com també contraccions de noms de pila castellans que, en ser traduïdes al tortosí, no figuren en els nostres diccionaris o bé s'hi consignen altres sentits. Amb tot, el diccionari Alcover-Moll en recull moltíssims i amb tot el seu ple sentit.

La influència àrab en els vocables tortosins s'hi nota abundantment, com així mateix el prefix *a*, com *amoto*, *acaçar*, i molts d'altres dels quals en féu una prudent llista.

Sortint-se del context colomí, assenyalà la curiositat del prefix *beni* de conegut origen àrab, el qual es troba únicament en el nom de poblacions establertes a la dreta de l'Ebre fins a Oriola, totes elles de parla catalana. Fora d'aquesta ubicació, sols el trobem a les Balears i en noms de rius africans del Magreb i en alguns d'americans. En donen compte poblacions tals com Benidorm, Benifallet, Benicàssim, així com un bon nombre d'altres.

Un exemple de noms masculins dits en femení i viceversa fou un dels exemples que s'exposaren en les formes del parlar tortosí.

Acte d'homenatge al Sr. Josep M. Castellnou, vice-president del centre (a.c.s.)

El dia 9 de febrer se celebrà a la sala Lluís Millet del Palau Dalmau, seu de l'entitat, l'acte *In memoriam Josep M. Castellnou*.

El públic nombrós que hi va assistir, entre el qual s'hi comptava la família i antics companys de feina, va ser l'exponent més clar de l'estima de què el vice-president traspassat gaudia. El contingut central de l'acte el constituí una taula rodona formada per Josep M. Castellnou (fill), Pere Català i Roca, Joaquim Arenas, Anton Sala i Cornadó, Montserrat Andreu i Josep Millàs, president d'Òmnium Cultural, en la qual els participants glossaren el tema *Josep M. Castellnou, entre la*

pedagogia i la investigació.

Fou especialment emotiu el parlament del Sr. Josep M. Castellnou, fill, el qual despleguà el vesant humà del seu pare i el seu caràcter tenaç i lluitador.

El Sr. Anton Sala i Cornadó s'ocupà de glossar la poesia de Josep M. Castellnou i féu descobrir tot el simbolisme d'una obra escrita en temps de resistència. L'aspecte professional fou glossat per la Sra. Montserrat Andreu, directora del Col·legi Virolai. En les seves paraules, de sentit record, va expressar l'estima que el centre educatiu, els professors i els alumnes professaven al seu mestre de català. Pere Català i Roca glossà l'aspecte d'historiador colomí i de membre del Centre. Clogué les dissertacions el Sr. Arenas, el qual assenyalà la trajectòria colombina de Castellnou, l'entusiasme i l'esperit de treball que sempre, i des del començ, aportà a la vida del Centre.

En aquest acte, i per gentilesa de l'editorial R. Dalmau, fou distribuït entre els assistents el llibre de poesies *A mig aire del temps*, del qual és autor l'homenatjat.

Coincidint amb l'homenatge que ressenyem, aparegué el butlletí número 11, dedicat íntegrament a la publicació de l'obra inèdita colombina de Josep M. Castellnou (a.c.s.)

XXa Tertúlia Manuel Bestratén i Sabaté *Quin era el nom vertader del gran descobridor d'Amèrica don Cristóbal Colón?*

En els locals d'Òmnium Cultural, el dia 20 d'abril, tingué lloc la XXa tertúlia. L'historiador dividí la seva dissertació en dues parts: en la primera afirmà i volgué demostrar que el cognom original de l'almirall era Colom.

Aportà diversos testimonis: primer, el de Fernández de Oviedo, contemporani del Descobridor, que coneixia Colom i els seus dos fills. Va ser cronista reial i autor d'una història de les Índies: «*Sabemos con certeza que ostentaba el 26 de septiembre de 1506 el empleo de notario apostólico e secretario del consejo de la Santa Inquisición*». Digué que no hi havia dubte que aquest personatge coneixia i sabia el nom vertader de l'almirall. L'anomenà sempre Cristóbal Colom.

També Joao de Barros, cronista del rei de Portugal don Joan II, autor del llibre *Décadas de Asia*, sempre l'anomenà Cristovao Colom.

Com a testimoni molt important Bestratén assenyalà el del mateix almirall i digué que exami-

nant el seu llibre dels privilegis, concretament el conegut com a còdex de Veragua, hi havia observat que si bé, en general, hi apareix el cognom Colon, en sis privilegis apareix vuit vegades Colom.

Bestratén destacà, entre altres, la primera carta que va escriure Colom als seus amics Santàngel i Gabriel Sánchez anunciant-los la descoberta. Digué que a totes les primeres còpies que es coneixen, traduïdes al llatí, francès o alemany, sempre s'hi escriu Colom. Fins i tot en el llibre *abecedarium*, existent a la Colombina, propietat que fou de Ferran, apareix inscrita la Carta de Colom que diu: «*Carta enviada al escrivà de ració a 1493 en catalán*».

Aportà una còpia del segell actual de la Casa-Museu de Colon i del Seminari d'Història d'Amèrica de la Universitat de Valladolid on es llegeix: «*Por Castilla y por León nuevo mundo halló Colom*».

També en diversos llocs, com el llibre de blasons de l'any 1540 que es troba a la RAH es llegeix: «*Chistoval Colom*».

Fins i tot en els plets que va tenir la família Colon amb la Corona, també se l'anomena diverses vegades Colom.

És a Castella, abans de la Descoberta, on se l'anomena Colom i Colomo. Així, per exemple, el seu amic el duc de Medinaceli o el comptador reial, Quintanilla, o el tresorer González, i fins i tot els reis, tots l'anomenaven Cristóbal Colomo.

Diu Humboldt: «*Respecto al Almirante encuéntrasele con frecuencia citado en los documentos del s. XV con los nombres de Colom y Colomo*».

El Sr. Bestratén s'estengué en la seva dissertació aportant proves del cognom Colom, Colomo i Columbus i seguidament passà a demostrar la raó del canvi de Colom en Colon.

Digué que insignes historiadors han afirmat que Colon és castellanització de Colom, però asseynalà que Colom és un ocell, particularment de les varietats domesticades Columba, mentre que Colon prové de colonitzador. Com assevera fra Las Casas: «*Tuvo por sobrenombre Colon, que quiere decir poblador de nuevo*».

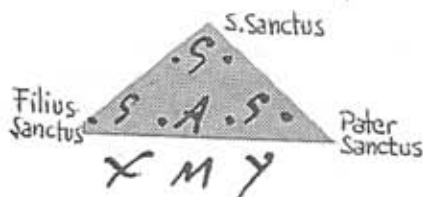
El conferenciant s'estengué en els motius que al seu entendre varen impulsar el Descobridor a adoptar el sobrenom *Colon* i destacà la seva gran religiositat, ja que l'almirall era fratre terciari de Sant Francesc, tal com es reconeix en la causa de beatificació promoguda pel ministre general d'aquest orde, per cartes patents lliurades a favor del postulant de la causa, el comte Roselly de Lorgues, el 12 de juny de 1877.

Bestratén va destacar les paraules de fra Las Casas sobre la devoció de Colom i també el fet que «en todas partes donde entraba dejaba siempre puesta una cruz», recordant les paraules del pare Coll, franciscà i cronista de la Ràbida, que deia que quan va tornar del segon viatge

acompanyat per Aguado, Colom portava l'hàbit de Sant Francesc, el qual també portava quan Bovadilla l'envià cap a Castella encadenat. És també l'hàbit amb el qual va voler presentar-se davant dels Reis i el mateix amb què va voler ser enterrat.

Interpretà que quan els reis atorguen a Colom el tractament de *Don* (com vol destacar el mateix Colom) a la firma de les capitulacions i abans de la Descoberta, si bé normalment era una distinció nobiliària, també comportava algunes vegades el reconeixement de la condició sacerdotal, i aportà proves d'aquesta possibilitat, inclosa ja la Bíblia, consistent en què els reis canviaven amb freqüència els noms d'aquells als quals donaven càrrecs i privilegis, remarcant les paraules del profeta Isaïes: «Als qui em serveixen els serà donat un nom nou que serà beneït sobre la terra». D'això deduí el conferenciant que Colom, quan es canvia el nom per Colon, no fa altra cosa que identificar-se amb els apòstols: a partir de la Descoberta vol ser un home nou, fins i tot en el nom.

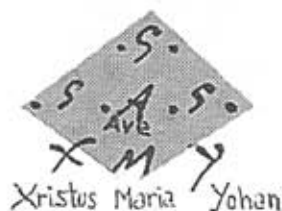
Després d'estendre's en aquest aspecte —fins i tot aportant algun testimoni com el de Jaume Ferrer, de Blanes, amic de Colom, a qui escriu el 5 d'agost de 1495: «El oficio que vos, Señor, teneis, vos pone en cuenta de apostolo y embaxador de Dios, mandado por su divinal juicio a facer conocer su santo nombre en partes de incognita verdad»—, el conferenciant passà a l'anàlisi de la firma de Colom per demostrar que, en ella, el Descobridor ens diu com li deien: En primer lloc es descobreixen uns punts que marquen un triangle, que seria el de la Santíssima Trinitat: el Pare, el Fill i l'Esperit Sant. Al seu voltant, els querubins de la visió del profeta Isaïes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus* (figura núm. 1).

A continuació Colom escriu X M Y que significa «*Xristo, Maria, Yohan*».

Bestratén féu notar que alguns historiadors han traduït l'Y com Yoseph, no tenint en compte que aquest nom pràcticament no existia al segle XV i que va ser el pontífex franciscà Sixte IV qui el va introduir a la litúrgia romana.

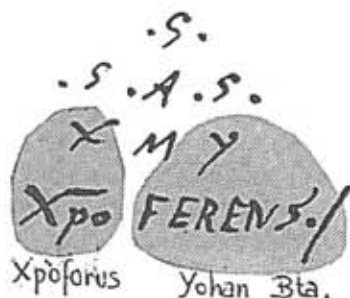
Seguidament, Colom converteix la Trinitat en la Quaternitat: Maria sota l'arc toral recordant la salutació de l'Àngel: *Ave Maria*.

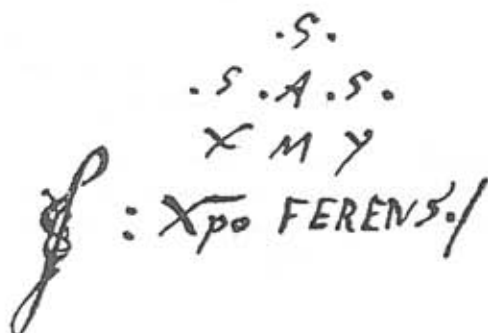
A sota de X M Y hi escriu «Xpo FERENS».

La ratlla a sobre de Xpo ja ens diu que el nom està abreujat i significa Xpòfol, el que porta a Xrist.

El Ferens a sota de Yohan ens diu que és el Precursor, el Baptista, és a dir, significa *Yohan Baptiste*.

L'anagrama que hi ha al costat l'interpretà com una J i a sobre una S, abreviatura de *Johannes*.

Al mig apareixen dos punts (:), que, segons el conferenciant, són el denominat separador perfecte o *colon*, el membre de la oració de què ens parla sant Isidor a les *Etimologies*. Això voldria significar *Juan colon*.

El sr. Bestratén, que va il·lustrar la seva interessant i documentada conferència amb la projecció de transparències, resumí la seva exposició afirmant que:

El nom de pila era	Joan Bta. Cristòfol Colom.
El nom de relació social	Joan Bta. Cristòfol Colom, fins a 1475.
A partir de l'arribada a Portugal	Cristòfol Colom (1476-1484).
A Castella	Cristòfol Colom.
i castellanitzat	Cristóbal Colomo (1484-1491).
A partir de les Capitulacions	Cristóbal Colón (1492-1506).

Tribuna

E. Mitjana de les Doblas *Montserrat en el segle XV* *Ferrer, Boil i Colom*

El monestir de Montserrat fou elevat a abadia en 1409. El seu primer abat fou el pare Marc de Villalba. N'Alfons IV d'Aragó volgué reformar l'ordre monàstic, i en 1440 va trametre des de Nàpols altres monjos benedictins, amb el seu abat Antoni d'Avinyó, els quals pertanyien al monestir de Montecassino. Però com que aquesta reforma no donà resultat es procedí, en 1448, a nomenar un nou abat, de família catalana, el qual fou el doctor en lleis fra Antoni-Pere Ferrer.

L'abat fra Antoni-Pere Ferrer fou la figura més important que tingué el monestir de Montserrat en el segle XV. Ultra doctor, fou diplomàtic i guerrier. Gaudí de l'amistat personal dels papes Nicolau V i Calixte III, els quals l'afavoriren molt. N'Alfons V d'Aragó el nomenà conseller reial, i D. Joan II, bibliotecari; més tard, obtingué el nomenament de canceller de Catalunya.

En 1456, el papa Calixte II el nomenà per comandar una galera pontifícia contra els turcs. En 1460 fou elegit diputat eclesiàstic per demanar la llibertat de D. Carles d'Aragó, príncep de Viana, al qual acollí al monestir, on s'havia traslladat per demanar la protecció de la Verge. Pres després aquest príncep en les corts de Lleida i mort per verí en 1461, els seus defensors, els catalans, declararen la guerra al rei D. Joan II, son pare, enemic de Catalunya, i s'inicià una campanya de llarga duració. Entre els principals elements catalans es comptaven l'abat Ferrer i la comunitat montserratina.

Hom conta que, després de mort del príncep de Viana en 1461, el seu germanastre, el príncep D. Ferran (més tard D. Ferran II d'Aragó) anà a visitar el monestir de Montserrat, però no fou ben rebut, i el príncep quedà molt disgustat de la visita. Al poc temps, en 1462, Catalunya va proclamar D. Enric IV de Castella, cunyat del difunt príncep de Viana. Entre els directors d'aquest moviment s'esmenta el diputat abat Ferrer, el qual va disposar l'emmurallament i fortificació del monestir. Dirigí el moviment bèl·lic des de Barcelona, en la qual cosa el secundaren els germans Colom. En 1463, en la galera del comte de Pallars, l'abat fou enviat en ambaixada al costat de Lluís XI de França, per tal de donar solució a la guerra de Catalunya; però, no havent complagut la solució, Catalunya, en 1464, proclamà D. Pere de Portugal nèt de l'últim comte d'Urgell.

D. Pere de Portugal rebé l'adhesió de l'abat Ferrer i del monestir, als quals, en aquest any, va

donar els senyorius de Castellgalí i Castellolí. En la batalla de Calaf, que tingué D. Pere contra D. Joan II, estigué el primer a punt de perdre la vida; com que va encomanar-se a la Verge de Montserrat o la Madona Bruna, després anà a ofrenar-li una magnífica creu d'or amb moltes pedres precioses, que havia pertangut al comte de Foix Macant; més tard, recursos per a continuar la guerra, D. Pere va enviar, com de la seva confiança, l'abat Ferrer a Lisboa, perquè els demanés al seu cosí Alfons V de Portugal; però havent mort D. Pere en 1466, aquesta gestió no tingué efecte, i Catalunya va proclamar D. Renat, duc d'Anjou i comte de Provença.

D. Renat d'Anjou, per la seva edat avançada, va enviar, per prosseguir la campanya, el seu fill Joan, duc de Lorena, anomenat també de Calàbria. Eren ambdós molt devots de la Verge de Montserrat i amics de l'abat Ferrer, al qual, en 1469, nomenaren conseller reial i canceller de Catalunya. L'abat seguí el partit d'aquests, fins que, en 1471, caigué presoner de Joan II, el qual el desterrà a Marsella, on morí l'any següent. Part d'aquests antecedents són tractats extensament per l'erudit pare Albareda en la seva magnífica obra *Història de Montserrat*.

Altres historiadors diuen que, a conseqüència d'anar-se entebionant els ànims bèl·lics per tan llarga lluita, un grup de catalans va fer tractes per arribar a la pau, a la qual cosa s'oposaren els intransigents. Es comptava entre els primers el bisbe Joan Margarit de Girona, el General batlle Joan Sarriera, i altres, els quals, en 1471, realitzaren llur intent i reconegueren D. Joan II; aquest, per aquesta raó, va conservar llur béns i reconegué llurs dignitats. Però, havent sospitat quelcom d'això D. Joan de Lorena, pogué empresonar l'abat Ferrer i el seu germà Antic Ferrer, i va confinar-los als seus dominis de Provença, o a la seva capital Marsella, on l'abat morí en 1472.

El successor de l'abat Ferrer al monestir de Montserrat, en 1472, fou el cardenal Julià della Rovere, més tard, en 1503, papa Juli II, el qual hi posà un abat comandatari. Després, en 1543, en la mateixa forma, nomenà fra Joan de Peralta, el qual resistí tot el que pogué per mantenir-se en el càrrec, del qual hom el volia treure.

Com a detalls de la família de l'abat Ferrer, pot dir-se que fou fill de Bernat Ferrer, ciutadà de Barcelona, el qual tingué la seva casa al carrer Ample. La seva família tingué la sepultura al proper monestir de Fra-Menors, de Sant Francesc. Aquest Bernat Ferrer testà en 1425 i va nomenar hereus els seus dos néts majors (ja orfes de pares) Bernat-Bartomeu Ferrer i Tàrrega, senyor de Bellvei, i Pere-Joan Ferrer i Des-Torrent, senyor que fou de Maresma, els quals eren fills de Bernat Ferrer, senyor de Bellvei, i de Pere-Joan Ferrer, senyor de Burriac, respectivament. Els fills coneguts de l'esmentat Bernat Ferrer, germans de l'abat Antoni-Pere, foren:

I. Bartomeu Ferrer, que navegà fins a Damasc. Va casar-se amb Maria de Tàrrega, senyora de Bellvei, i morí sobre el 1420. Deixà per hereu el seu fill Bernat-Bartomeu Ferrer i Tàrrega, senyor de Bellvei, el qual es va casar amb Catarina d'Olivella a l'any 1440. En el contracte matrimonial intervingueren els seus parents Pere-Joan Ferrer, Antic Ferre (oncle), Rafel Ferrer, tresorer, Joan de Marimon, i d'altres. En l'època de la guerra del príncep de Viana, intervingué a favor d'aquest, i després fou confiscat per Joan II. El seu fill Bernat Ferrer i Olivella, per mitjà dels seus parents, el general Ferrer, el batlle Sarriera, el mestre Despuig, i d'altres, aconseguí la devolució dels béns confiscats.

II. Pere-Joan Ferrer, senyor de Burriac, fou el pare de Pere-Joan Ferrer i Des-Torrent, senyor de Maresma, general de les forces catalanes contra D. Joan II fins al 1471, en què se sotmeté a aquest i seguí a les seves ordres. Fou casat amb Leonor Sarriera, germana del batlle Joan Sarriera i Coloma. Aquest batlle, en el seu testament, atorgat en 1509, va nomenar marmessors l'infant don Enric d'Aragó, duc de Segorb i virrei de Catalunya, el seu cunyat Pere-Joan Ferrer, i el cosí d'aquest, Galceran Ferrer i Gualbes, que era el regent de la batllia general de Catalunya. El general Ferrer tingué la seva casa al carrer de Mercaders, de Barcelona, i degué ésser el pare de Jaume Ferrer, el qual fou escrivà de la cancelleria de Catalunya i hereu de l'esmentada casa en 1492, i d'Eufresina esposa de Joan Despuig.

III. Antic Ferrer, en 1460 i 1463, fou diputat militar, i en 1466 substituïa el seu nebot, el general Pere-Joan Ferrer, en la direcció de la campanya de Girona. En 1471 fou confinat a Marsella amb el seu germà l'abat Ferrer. Després fou agutzil reial. En 1475 atorgà el seu testament a profit del seu fill de Joan-Guillem. Fou el marmessor del batlle Joan Sarriera, i de Jaume Colom i Alós, cosí-germà del seu sobre anomenat Joan-Guillem Colom. Entre els germans de l'esmentat Galceran Ferrer, se cita un Francesc, que sembla que fou ambaixador a Roma en 1459, per tal de tractar de la guerra contra els turcs; a Joan, Miquel i Juame. Aquest Jaume pot haver estat el cosmògraf Jaume Ferrer, nascut a Blanes (junt al Maresme), el qual, en 1493, deia que feia trenta-tres anys que navegava, o sigui, des de 1460, època de la guerra catalana. Després va anar a Sicília, país de refugi dels insubmisos catalans que seguiren el comte de Mòdica, D. Joan Cabrera i Pradés, mort en 1474.

IV. També sembla ser un altre germà en Rafel Ferrer, el qual fou cònsol de Barcelona a Alexandria i ambaixador prop del soldà d'Egipte en 1431. Del 1443 al 1444 fou tresorer reial de Catalunya. Vi-

via al carrer de Viladecols, on tenia la tresoreria. Hom creu que aquest era el pare de Bartomeu Ferrer, dipositari de la bandera catalana en 1463, i que en 1496 era tresorer de Catalunya; i de Pere Ferrer, cap de les forces de Montserrat en 1463, i als quals se'ls diu nebots de l'abat Ferrer. Així mateix sembla ésser germà d'aquests n'Antoni Ferrer, el qual, en 1450, va anar a la guerra de Nàpols, i fou diputat en 1460.

Palau Reial Major, a l'actual plaça del Rei de Barcelona. El Palau fou ampliat i dignificat durant el regnat de Pere III i s'hi establí la Cancelleria.

Per relació de família també pot citar-se D. Fadric de Cabrera i Colom, fill d'Antic (aquest, nét de l'esmentat comte de Mòdica, i d'Anna Colom, la qual era germana de la ja referida Isabel, esposa de Galceran Ferrer i Gaulbes). És a dir, que D. Fadric de Cabrera i Colom era nebot polític de Galceran Ferrer, nebot de l'abat. D. Fadric, en el seu testament, va disposar que se celebressin cent misses en commemoració de sant Cristòfol de l'altar major de Nostra Senyora de Montserrat.

El pare Boil

Com ja s'ha dit, el príncep, més tard rei D. Ferran II, no quedà satisfet de la seva visita al monestir de Montserrat en 1461. Després del 1483, essent ja rei, tractà de donar el monestir als monjos de Sant Benet el Reial, de Valladolid, però en ésser rebuts per l'abat Peralta, aquest els reexpedí a llur procedència.

Aquest fet, que degué molestar D. Ferran, degué fer canviar el seu pla polític. Nomenà l'abat Peralta bisbe de Vic, i així el separà de la comunitat. Després, al segon, que ho era el pare Bernat Boil, va nomenar-lo patriarca de les Índies, on l'envià amb els altres frares que cregué convenient. Un autor diu que d'aquesta manera expulsà els frares per no tornar-los a veure més, com així succeí, puix que gairebé tots moriren en aquelles terres.

El senyor Ulloa descobrí entre aquests frares un tal pare Ramon Pons, el qual, en 1469, havia

pres part en la guerra catalana contra D. Joan II, la qual cosa no és d'estranyar, puix que tot el monestir seguí la política de l'abat Ferrer. Una vegada eliminats els monjos de Montserrat, el rei va lliurar el convent als monjos de Sant Benet, de Valladolid, els quals sembla que en prengueren possessió, aleshores sense resistència, el 28 de juny de 1493. Es nomenà primer prior el pare García de Cisneros, cosí del cardenal del mateix cognom.

L'esmentat pare Boil era natural de Tarragona. Hom diu que en 1497 era capità de galera i que en 1480 va fer-se ermità de Montserrat. En 1493 va anar a les Índies com a primer patriarca, d'on retornà en 1494. En 1498 fou nomenat abat de Sant Miquel de Cuixà, on morí en 1520. A les Índies va fundar la primera església, la qual dedicà a Nostra Senyora de Montserrat, patrona de Catalunya; la segona, a Santa Tecla, patrona de Tarragona, i la tercera, a Santa Eulàlia, patrona de Barcelona.

Hi hagué un altre pare Bernat Boil, oncle de l'anterior, i també monjo de Montserrat, que fou ambaixador a França, on conegué sant Francesc de Paula, fundador de l'orde dels mínims franciscans, el qual nomenà Boil primer provincial a Espanya. Aquest morí en 1500.

L'almirall Colom

El 3 d'abril de 1493, l'historiador montserratí Serra i Postius refereix que arribà a Barcelona l'almirall Cristòfol Colom, després d'haver descobert les Índies. Qualifica l'almirall de procedent de família originària de Catalunya i molt devot de la Verge de Montserrat, del monestir de la qual sortiren els primers apòstols de les Índies. Portà sis indis que foren batejats a la catedral. Del primer or que va portar fou regalat un gran calze a la Verge de Montserrat, que el va portar D. Enric d'Aragó, duc de Segorb. Arribà el descobridor, per terra, i, per la fama de tan afortunat baró, quedaren desertes les poblacions i poblats els camins, solament per veure'l. Poques vegades s'havia vist Barcelona amb tanta de multitud com en aquella ocasió. Els carrers, les finestres i fins les teulades estaven curulls de gent, admirada de veure l'almirall de les Índies i les diverses coses que portava, mai no vistes a Europa.

Els reis reberen Colom en un cadafal públic. Colom anava acompanyat de molta noblesa, de l'estranger i del país. Li feren gran honors; el rei el portava al seu costat quan sortia a passejar a cavall per la ciutat. Els grans de la cort i la noblesa catalana el convidaven als àpats i el festejaven molt. Pocs dies abans de sortir els reis de Barcelona, els indis foren batejats a la catedral i aquells foren llurs padrins. Després, l'autor al·ludit, s'estén en la intervenció del papa Alexandre VI i la dels sacerdots montserratins que anaren a les

Índies en el segon viatge.

El mateix autor tracta de la mort de l'almirall en 1506, i diu que en aquest any morí Cristòfol Colom, i no Colom com pronuncien els castellans, la m per n, puix que el cognom era Colom, i originari de Catalunya; els francesos l'anomenaven Colomb, els italians Colombo, els quals mots tenen el mateix significat que Colom, cognom català. S'assolí el descobriment de les Índies per mitjà d'un mariner català, i amb l'ajut de Maria Santíssima.

Butlletí Centre Excursionista de Catalunya. S.440. Gener, 1932

Articles

Pere Màrtir d'Anghiera i el gentilici lligur **Maria Porter i Moix**

Els historiadors i els estudiosos de la personalitat de Cristòfor Colom coincideixen a creure d'una manera bastant general que l'aplicació del gentilici lligur darrera el cognom del Descobridor és l'origen de l'atribució a Gènova de la procedència del llinatge i, per tant, del lloc de naixença de Colom. És més, ja en el segle XVI hi hagué qui, utilitzant, entre altres, aquest argument, intentà fer-se amb l'herència colombina.

En aquest escrit farem una reflexió sobre el significat que el terme lligur tingué en la geografia dels clàssics grecs i llatins i les probables raons per les quals fou aplicat al Descobridor. Veurem com la seva utilització no invalida la possible naixença en alguna de les terres que s'estenen a ponent de la península italiana i, per tant, en alguna de les terres de la costa de llevant de la península ibèrica. Qui empra per primera vegada el gentilici lligur aplicant-lo a Colom és Pere Màrtir d'Anghiera i ho fa en els documents següents:

Cartes

núm. 130, dirigida a Carles Borromeo, comte d'Arona, datada a Barcelona, 14 de maig de 1493.

núm. 133, dirigida al comte de Tendilla i a l'arquebisbe de Granada, datada a Barcelona, 13 de setembre de 1493.

núm. 134, dirigida al vescomte, cardenal, vicecanceller Scario, Sforza, datada, com l'anterior, a Barcelona, 13 de setembre de 1493.

El tema de les tres cartes és la notícia del retorn i de l'èxit del primer viatge.

núm. 142, dirigida al comte Borromeo, datada a Alcalá de Henares, 21 d'octubre de 1494.

Tracta de les notícies que cada dia arribaven del Nou Món, li comunica també que ha començat a escriure uns llibres sobre les coses admirables que s'hi troba i també que hi ha el relat de la descoberta.

Dècades Només hem trobat la forma *ligur* en la primera. Possiblement es tracta de «els llibres que he començat d'escriure» citats en la carta al comte Borromeo del 21 d'octubre de 1494. Remarqueu que els cinc documents es produeixen en un lapse de temps relativament curt, de maig de 1493 a 21 d'octubre de 1494. Dates ben properes al retorn del primer viatge i a la preparació i desenvolupament del segon.

Quatre dades sobre Pere Màrtir d'Anghiera

Neix el 1459 a Arona, de família originària d'Anghiera i de la petita noblesa. Des del 1477 es troba a Roma en diversos càrrecs; secretari del governador Francesco Nero, del cardenal Scario Sforza, del cardenal Giovanni Archimdo i finalment de l'ambaixador del Rei Catòlic, el comte de Tendilla, amb el qual anirà a la cort dels Reis Catòlics quan el comte retorni de la seva missió romana el 1487. Anghiera es posa al servei dels reis, pren part en la guerra de Granada. Erudit humanista, coneixedor dels clàssics, historiador i geògraf, serà preceptor del príncep Joan, professor a Salamanca i amic d'Elio Antonio de Nebrija. Morirà a Granada el 1526, essent degà del capítol de la catedral des de 1505.

Quatre dades sobre els destinataris de les lletres i de la dedicatòria de la primera dècada

Dels personatges als quals Anghiera adreça les quatre cartes indicades n'hi ha dos que coneixen perfectament l'almirall: són el comte de Tendilla i l'arquebisbe de Granada. El comte de Tendilla és Íñigo López de Mendoza, home de confiança del rei que el 1485 efectuà una missió entre els remences per encàrrec reial. El mateix any és ambaixador a Roma, més tard serà lloctinent general a València i del 1487 al 1491 serà virrei de Sardenya. Amb ell, tal com hem dit, Anghiera passà al servei dels Reis Catòlics.

L'arquebisbe de Granada és Hernando de Talavera, jueu convers que havia estudiat a Barcelona amb Vicenç Panyella i que, és ben sabut, ajudà Colom econòmicament amb anterioritat a la signatura de les Capitulacions de Santa Fe.

Anghiera, en la carta que escriu a ambdós, els recorda que conegueren Colom —«...el de la Lliguria...»— al campament on, els en fa memòria, s'havia parlat de la proposta colombina i que

el seu consell influí en el fet que Colom aconseguís l'empresa.

Els dos destinataris italians són dues persones directament relacionades amb Pere Màrtir. El primer, Joan Borromeo, era comte d'Arona i, amb tota probabilitat, senyor natural del nostre escriptor.

El segon, Scanio Sforza, era fill del duc de Milà, Francesco I, i tingué una intervenció decisiva en l'elecció de Roderic de Borja com a papa.

Colonus ligur

Tal com hem dit i consta a la carta del 13 de setembre de 1493, els dos destinataris hispànics de la carta esmentada coincideixen amb Colom i Anghiera en el campament dels assetjants de Granada i la seva intervenció en favor de la proposta colombina fou decisiva. És probable que una part d'aquesta intervenció fos la troballa d'un nom per al Descobridor, el nom real del qual no sabem per quines raons calia amagar. S'ha escrit molt sobre el cognom Colom i ara no insistirem sobre el tema, encara que pensem que si les Capitulacions de Santa Fe són redactades per la cancelleria catalano-aragonesa no hi hauria dificultat en la transcripció del mot i, per tant, és possible una imposició reial que fes substituir Colom per Colón.

No és estrany que Anghiera, en donar al nom del Descobridor el cognomini *Colonus*, llatinització de Colom, tal com va quedar establert a Santa Fe i no *Colombus*, llatinització de Colom o de Colombo, tal com hauria hagut d'escriure, segons si el considerem català o italià.

En les geografies gregues antigues totes les terres de més enllà de la península italiana són considerades territori lligur. El concepte, com un cultisme, tindrà una gran tradició des de l'època romana fins als nostres dies. L'any 1481 es publica a Roma la *Geografika* d'Estrabó (segles I a. C. i I d. C.). Al llibre II, 1.40 menciona Hipparcos (segle II a. C.), el qual recollia Eratóstenes (segle II a. C.). El text que reproduïx Estrabó diu: «...des del septentrió avancen tres penínsules, en una hi ha el Pelopónnesos (Grècia), la segona és Itàliké (Itàlia) i la tercera la Ligystiké (Ligúria), les quals comprenen els golfs Adriatikós (Adriàtic) i Tirrenikós (Tirrenic = etrusc)». Estrabó no dona gaire crèdit als autors esmentats perquè a la seva època el coneixement de l'Europa Occidental havia avançat força. Tot i això, la seva geografia encara conté errors, sobretot d'orientació de les costes més occidentals.

Un altre text important per a la descripció de la península ibèrica publicat durant el segle XV és l'edició veneciana de l'*Ora Marítima* de Rufus Festus Avienus (Venècia, 1488). Avienus és un erudit que visqué a Roma a les acaballes de segle XV i a l'*Ora Marítima* fa una descripció de les costes mediterrànies versificant textos d'autors

anterior, incloent-ne algun que es pot remuntar al segle VI a. C. Cita els lligurs i un *Lacus Ligustrinus* que es pot situar a l'antiga Bètica.

Sabem que Anghiera era a Roma del 1477 al 1487 i per tant havia de conèixer l'edició d'Estrabó esmentada. Pel que fa a l'edició d'Avienus, tot i que és posterior a la seva sortida d'Itàlia, no hi ha cap dificultat per pensar que també la coneixia.

Tal com es féu amb el cognom Colón per Colom o Colombo, Anghiera utilitza un gentilici ambigu, que, emprat com a cultisme, pot designar tant un natural de la Ligúria italiana com una persona nascuda en qualsevol de les terres de la Mediterrània occidental.

A la Biblioteca Colombina, segons el seu catàleg, existeix un exemplar de l'edició romana d'Estrabó de 1487 i un altre de l'edició de Basilea de 1523.

No ens volem estendre més sobre el tema; no més constatarem que ha estat motiu de molts estudis, tant dels aspectes lingüístics com dels etnogràfics i arqueològics.

Referències bibliogràfiques

GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA, Entrades *Anghiera*, *Borromeo*, *López de Mendoza*, *Talavera i Sforza*. PEDRO MÁRTIR DE ANGLERIA. *Fuentes históricas sobre Colón y América...* Traducció i edició de Joaquín Torres Asensio. Volum I. Madrid, 1892.

RUF FEST AVIÈ, PERICLE (*Ora Marítima*), *Introducció*. Traducció i notes de Pere Villalba i Varneda (conté el facsimil de l'edició de Venècia, 1488). Barcelona, 1986. (Col. Bernat Metge).

ANTONIO GARCIA BELLIDO, *España y los españoles hace dos mil años según la Geografía de Strabón*. 4a edició. Madrid, 1968. (Col. Austral, 515).

MANUEL RABANAL, *España antigua en las fuentes griegas*. Madrid: Gredos, 1970. (Col. Textos Clásicos Anotados)

Els Consellers de Barcelona en el període 1491-1493 Pere Català i Roca

No manca qui, pecant d'ingenuïtat, creu que la guerra que dirigí la Diputació contra el rei Joan II —el pare de Ferran el Catòlic— acabà, gràcies a la Capitulació de Pedralbes (16 octubre 1472), per l'establiment d'una benvolença reial que hauria fet gairebé inútil el llarg període bèl·lic. Les conseqüències, tanmateix, de l'àrdua contesa denoten clarament que l'actuació del vencedor fou molt menys passiva. Evitem l'extens discurs que la

qüestió motivaria i limitem-nos a recalcar, com a exponent, quines foren les autoritats municipals de Barcelona durant els anys 1491 a 1493. El tema —que no hem vist particularitzat mai des de l'òptica dels estudis colombins— pot, no gensmenys, resultar prou útil per a comprendre determinats silencis i omissions en la vicissitud barcelonina.

Fixem, d'antuvi, que la diada de sant Andreu, el 30 de novembre, era la consuetudinària data de l'elecció dels consellers de Barcelona. Aquesta tradició s'interrompé, però, quan, des de Còrdova el 3 de novembre del 1490, el rei Ferran determinà que, «*vistes les divisions que són entre els Ciutadans de la nostra Ciutat de Barchinona a les passions que per causa de tal regiment entre si tenen, e los grans abusos que són comesos en les eleccions, de gran temps ençà, fetes dels Concellers e altres officials de la dita Ciutat, pervertint los de que en les dites eleccions servir se deu dels privilegis, gravement abusan, e lo que pijor és, fahent lo dit regiment particular devent ésser com e general*», calia «*no permetre elegir, ni dar loch ques faça elecció de la Consellaria de la dita Ciutat per lany qui ve*». Així és que «*delliberam nomenar, fer, e crear los dit Consellers de la dita Ciutat, valent nós per nostra auctoritat reyal*». Mes: «*per los dits respectes e altres nostre cor justament movents, suspenem, segons que ab aquesta sospenem, lo efecte dels privilegis a la dita Ciutat pertenyents per los quals pretengué poder fer la dita elecció*». En prevenció de rebel·lia, el monarca ordenava l'arrest «*en ses casa la vespra abans de la dita festa de Sanct Andreu de tots los Consellers qui vuy són de la dita Ciutat, matent guardes en les cases de cada un dells (...) a fi efecte que los dits Consellers ni altres alguns no procehesquen a elecció alguna de Consellers lo dit die de Sanct Andreu, segons pretén la dita Ciutat poder ho fer*».

No ocorregueren, arran d'aqueixes disposicions que l'historiador Sanpere i Miquel engloba com el «*cop d'Estat municipal del rei Ferran*», altres incidències que les previsibles, i el mateix dia de Sant Andreu l'infant lloctinent, davant de notari, «*dix semblants paraules: Lo Senyor Rey vol que lany sdevenidor sien consellers los anomenats en aquesta cédula*». Nominació, per tant, feta —avui diríem— a dit.

Avancem que la designació reial dels consellers durà, precisament, els tres anys —1491, 1492 i 1493 (recordem que la nominació tenia efecte el sant Andreu anterior)— que emmarquen, llevat del primer, l'aventura colombina. Per abreujar, indiquem, a continuació, quins foren els regidors barcelonins escollits pel sobirà.

Any 1491

Conseller en cap	Jaume Destorrent, ciutadà
Conseller 2n	Gabriel Sampso
Conseller 3r	Bernat Maüll, mercader
Conseller 4t	Antic Mateu, notari

Conseller 5è

Any 1492

Conseller en cap

Conseller 2n

Conseller 3r

Conseller 4t

Conseller 5è

Antoni Montils, teixidor

Guillem Oliver, ciutadà

Pere Esquerit, ciutadà

Bartomeu Quintana, mercader

Manuel Alfons Vicens, barber

P. Seguer, blanquer

Any 1493

Conseller en cap

Conseller 2n

Conseller 3r

Conseller 4t

Conseller 5è

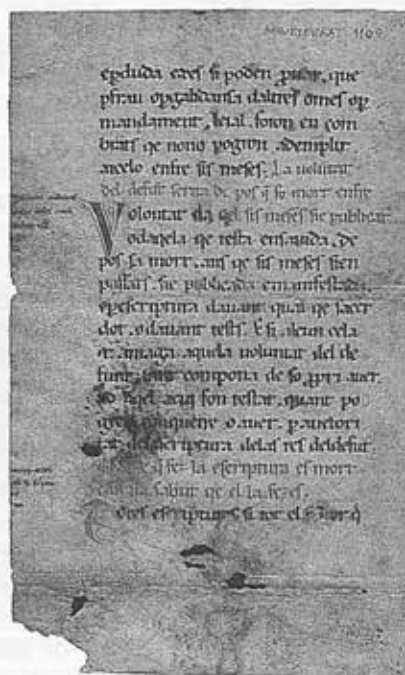
Pere Buçot, ciutadà

Juamer Ros, ciutadà

Joan Fuster, mercader

Esteve Soley, notari

Manuel Pla, sabater

El document més antic escrit en llengua catalana que coneixem és una versió feta al segle XII del codi visigòtic *Forum Iudicum*.

En interessar-nos d'esbrinar el caient ferrandista dels nominats, retenim de manera especial les dades concernents als consellers en cap i els consellers segons, sempre expressats aquí com a «ciutadans».

De Jaume Destorrent i Casa-saja (1430-1499) consta que el seu germà Pere era, en nom de la ciutat, castellà de Castellvell (de Rossanes) quan, en iniciar-se la guerra, projectà la traïdoria, a favor de Joan II, i descoberta, fou executat, el 19 de maig del 1462. A Co. Do. In., VI, 412, llegim que en la sessió del dia 28 «*los diputats del General e Concell lur representants lo Principat de Cathalunya*» (i podem considerar que entre ells hi havia algun membre de la família Colom) manifestaren que «*no sens gran amartud de cor*» havia calgut procedir a l'aplicació de la pena capital a mossèn Pere dez Torrent, «*hu de nostre consell*», així com a altres punicions (una de les quals

a «lo honorable N. Arnau Squerit, ciutadà», que fou condemnat llavors a trenta anys d'exili a Sardenya; versemblantment, familiar del Pere Esquerit que figura com a conseller segon el 1492).

Tenim escrit a *Els Castells Catalans*, I, 462, que els Destorrent van ésser una família oligàrquica que durant el segle XV van acaparar el govern de la ciutat. El famós Pere Joan Ferrer, senyor del Maresme en acabar la guerra, tenia vinculació amb aquesta família; no ignorem que s'instal·là dalt de Burriac a tall d'àguila envestidora (Id., I, 645).

L'esmentat Jaume Destorrent, fill d'un altre Pere, ja havia estat conseller en cap de 1478 i el 1484; també, síndic a les corts en 1480-81 i advocat de la Generalitat el 1482. En la seva trajectòria política, el 1484 comandà la bandera de la ciutat contra els remences i, entre les diverses comeses que exercí, destaca que fou regent de la cancelleria (1491) i —com consigna Sobrequès i Vidal— en morir deixà una considerable fortuna.

Nebot protegit de Jaume Destorrent fou Pere Destorrent i Sirvent —fill de l'executat—, conseller el 1486 i el 1495 i veguer de Barcelona en 1500-1503. Afegim que també fou conseller en cap de Barcelona, el 1460, el pare dels referits germans Pere i Jaume Destorrent i Casa-saja, un altre Pere, de qui la historiadora Carme Batlle, subratlla que es caracteritzà, com tota la família, per l'adhesió al partit de la Busca i el servei reial a la monarquia. Arrodonim que el cognom Destorrent restava ben incorporat al patriciat barceloní; com els Marimon, els Lluï, els Gualbes, els Dusay, els Vallseca... i estem per dir els Colom, cognom, aquest darrer, que la conclusió de la guerra contra Joan II bandejà.

Amb referència als Sampsó, anotem que un Francesc Sampsó, ciutadà de Girona, un dels individus més rics de la població fou guanyat, el 1462, a la causa joanista i endurà el setge de la Força; va morir d'una sageta al cap. Pel *Manual de Novells Ardits* sabem que mossèn Gabriel Sampsó fou un dels dos comissionats per la ciutat, l'octubre del 1492, per retre la salutació a «la Magestat del Sr. Rey en la vila de Molindereig».

El nom de Guillem Oliver ens evoca el ciutadà de Barcelona que, poeta, escriví *Romiatge de la casa santa de Jerusalem amb les perdonances d'aquella* (1464), inclosa al *Jardinet d'Orats* (1486). Un altre Oliver, Galceran, fou tresorer de la reina Joana Enríquez i, com el consignat Francesc Sampsó, es trobava assetjat, el 1462, a la Força de Girona, on l'acompanyaven tres fills seus (Galceran, Lluís i Francí), els quals posteriorment defensaren amb ardidesa per al rei Joan II, el castell de la Roca (del Vallès), ço que comporta que, en conquerir-lo les forces de la Generalitat, fossin tots tres condemnats a mort, per bé que només fou decapitat el fill gran, Galceran.

El cognom Buçot, o Bussot, ens reporta al poeta, i ciutadà de Barcelona, Francí Bussot, escriptent del mestre racional i reboster del rei (1458). La Gran Enciclopèdia Catalana n'indica: «Fidel a Joan II, fou ennoblit després de la guerra i figurà, entre el 1473 i el 1479, com a promotor del consell del futur rei Ferran II». Trobem notícies sobre el llinatge Bussot a l'obra *Els Setantí* (B. 1973), per Cristian Cortès: un Joan Bussot era conseller de la ciutat el 1435.

Sobre Jaume Ros, aqueixa obra de Cortès ens proporciona la dada, imaginem que referida a un familiar homònim, que diu: «Jaume Ros era un dels homes significats del moviment contra Joan II, i el seu fill tingué bona sort de caure presoner a mans de Berenguer de Requesens, baró de Molins de Rei, que havia estat perseguit i empresonat pels partidaris de la Biga». Com sigui, el *Diccionari biogràfic*, IV, de S. Albertí assenyala que el ciutadà de Barcelona i conseller de la ciutat el 1462 Jaume Ros, membre de la comissió que negocià el bescanvi dels presoners caiguts en poder de l'enemic, durant el setge de la Força de Girona, fou un dels qui juraren la sobirania del rei de Castella, que no seria acceptada per aquest. És segur que la família Ros estigué fortament vinculada al govern de la ciutat de Barcelona, també més endavant de l'època que tractem; així, al 1501 fou extret conseller en cap Jaume Ros i entre els jurats hi havia Galceran Ros, ciutadà.

Deixem d'entrar en l'allau municipal de la família Ros per a cloure observant que el 24 d'octubre del 1493, pròxima la marxa de la família reial —el 4 de novembre «partiren les Magestats dels Srs. Rey, Reyna, Príncep e Infantes de la present Ciutat anant a via de Aragó (Man. Nov. Ard.)—, vengueren en la present casa de la Ciutat en la qual stava congregat lo Concell de Cent Jurats, lo molt magnífichs e de grans savieses, lo Thesorer general mossenor Gabriel Sánchez, micer Alfonso de la Cavalleria Vicicanceller, micer Jachme dez Torrent regent la cancelleria é mossenyor Joan Coloma, secretari de la Mat. del Sr. Rey, les quals persones intrades dins la dita casa de Cent, fonch aquí proposat per lo dit micer Alfonso de la Cavalleria, que com en dies passats per certs sguarts la dita Mat. hagués sospès la forma de la electió dels Concellets E que hara per los sguarts e bons respectes dita Magestat tornava e atorgava privilegi a la dita Ciutat fahent la electió en la forma ja acustumada.»

«De lo que a descubierto» Dalmau Valls

L'encapçalament de les Capitulacions signades «en la villa de Santa Fe de la Vega de Grana-

da a XVII de abril del año del Nacimiento de Nuestro Señor Mil CCCCLXXXII» motiva la present observació. La totalitat del text de les Capitulacions, segons el document registrat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (n. 35-69, folis 135v-136), queda publicat al nostre *butlletí*, núm. 2 (2n trim. 1991) i consta igualment a Colom i el món català, pàgs. 168-170. Ara, però, partim d'un altre enfocament, per tal d'arribar a la convicció que hi ha gué, com se n'adonà i ho defensà Luis Ulloa, una pre-descoberta.

Ara, llegint l'obra *Pleitos colombinos VII* (Escuela de Estudios Hispanoamericanos. Sevilla, 1964), ens resulta que per dues vegades hi apareixen transcrits (a les pàgs. 209-210 i 378-380) les capitulacions referides, i, fixem-nos-hi bé, en ambdues ocasions l'encapçalament, o rúbrica, diu: «*las cosas suplicadas que a vuestras Altezas dan e otorgan a don Chistoval Colon en alguna sastificion delo que a descubierto en las mares oceanas y del viaje que agora con el ayuda de Dios a de hazer por ellas en servicio de vuestra Altezas son las que se siguen*».

En rigor, el trasllat segon presenta unes lleus variants, indicades amb canvi d'escriptura: «*las cosas suplicadas e que () vuestras Altesas dan y otorgan a don Chistoval Colon en alguna satysfacion de lo que a descubierto en las mares oceanas y del viaje que agora con el ayuda de Dios a de hazer () en servicio de vuestras Altezas son las que siguen*».

Hem de precisar que, de les dues ocasions, la primera transcripció correspon a la presentació de la Capitulació i els privilegis de Colom, dins la «*probanza del Fiscal, tramitada por Pedro Ortiz de Matienzo* (en Sevilla, 15 de diciembre de 1535)» i la segona transcripció resta inserida en la «*Probanza iniciada por Juan Carrillo, fiscal de Su Majestad en Santo Domingo* (en Sevilla, el 26 de enero de 1536)».

Exposat, així, l'assenyalament de la pre-Descoberta, convé que aportem la continuació que figura a ambdues provances (creiem innecessari d'aportar les variants, mínimes): «*E egora por quanto vos el dicho don Chistoval Colon nuestro almirante de la mar del mar oceano e nuestro visorrey e governador porque mejor e mas cumplidamente vos fuese guardada la dicha carta de merced a vos e a vuestros hijos es descendeientes vos la confirmasemos y aprovasemos e vos mandasemos dar nuestra carta de previllejo della o como la nuestra merced fuese e nos acatando lo suso dichos e los muchos e buenos e leales servicios e grandes e continuos que vos el dicho don Chistoval Colon nuestro almirante e visorrey e governador de los yslas y tierra firme descubiertas o por descubrir del mar oceano en la parte de las Yndias nos aveys fecho y esperamos que nos hareys especialmente en descubrir e traer a nuestro poder e so nuestro senorio a las dichas yslas y tierra firme*

mayormente porquesperamos que con ayuda de Dios Nuestro Señor rredundara en mucho servicio suyo...» N'hi ha prou, al nostre entendre, per a denotar que quan fou estesa aquesta continuació («*en la cibdad de Burgos a veynte a tres dias del mes de abril año del nascimiento de nuestro seños lhesuchristo de mill e quatrocientos e noventa e siete años*») signada pel rei i per la reina, la pre-descoberta continuava essent reconeguda. Per no afirmar que ho havia d'ésser, oi més, cap al 1536, quan certs juristes posaven totes les traves que podien als descendents de Colom.

L'entreviatges revelador del 1493

Francesc Albardané

Per «entreviatges» del 1493, i disculpeu-me aquest neologisme, entendrem el període que abasta entre la tornada del primer viatge, el del descobriment, i l'inici del segon viatge. Mig any escàs, que per Cristòfol Colom foren una autèntica disbauxa existencial, el que els poetes en dirien una vida plena.

En llenguatge popular podríem dir que en Colom va anar de bòlit d'ençà que va posar els peus a terra fins que els va tornar a posar sobre la nau que el retornà a les Antilles. Per tant, creiem que la concatenació de les mil experiències que Colom va viure en tan poc temps difícilment les va poder controlar i fins i tot païr. Forçosament va baixar la guàrdia de la seva natural prudència en la presa de decisions i en la seva forma d'actuar, tant per manca de temps com, també, pel sentit de seguretat i eufòria que sol donar el triomf.

És gràcies a aquestes especials circumstàncies del període d'entreviatges del 1493 que els estudiosos hi observem un conjunt de fets que ens deixen llucar en l'autèntica personalitat del descobridor del nou món. A continuació farem algunes reflexions sobre diferents fets d'aquest període:

Colom, Sant Jeroni de la Murtra i Badalona

Gràcies a la intel·ligència i rara habilitat diplomàtica de Mossèn Jaume Aymar i Ragolta hem aconseguit en un sol dia que es tornés història certa i cultura de masses allò que fins la visita dels reis eren només hipòtesis de treball d'erudits selectes. Això sí que és anar per feina i tenir capacitat de promoció!

Vet aquí, doncs, que tothom accepta que la trobada dels Reis Catòlics amb Colom es va fer al convent jeroni de la Murtra de Badalona. Nosaltres, tot i que ho considerem una hipòtesi molt versemblant, encara ho hem de deixar en una prudent quarantena per a posteriors comprovacions. Però, ja que hem obert el registre badaloní de la memòria col·lectiva, podem fixar-nos en alguns fets que refermen els lligams de Colom amb aquesta ciutat.

L'historiador Cuyàs va recollir de la memòria popular que Cristòfor Colom va dormir en el mas Sunyol de Badalona quan anava a trobar-se amb els reis al convent de Sant Jeroni. Això ho va escriure i publicar molt abans que ningú parlés d'aquest fet. Però vet aquí que al 1493 el mas Sunyol era propietat de la família Cessavasses, parenta de la família dels banquers Colom de Barcelona. Però encara hi ha més raons de pes per creure que Cristòfor Colom va dormir en un lloc que li era familiar, ja que fins a la mort del canonge Francesc Colom i Bertran, aquest mas va ser de la seva propietat. Podem llegir en el seu testament que deixa aquesta masia als Cessavasses, que foren també marmessors del dit canonge. Els motius d'aquesta donació no se saben, però si pensem que un Joan Colom (germà o fill del canonge?) va rebre un préstec de diners molt important de Jacme Cessavasses durant la guerra civil i que no va retornar mai, les raons poden començar a aflorar.

És ben conegut el fet que la família dels banquers Colom de Barcelona tenia els drets de la parròquia de Badalona. El canonge Francesc Colom els va heretar del seu pare Jaume i aquest del seu pare Guillem Colom, cofundador de la taula de canvi de Barcelona. La relació entre els Colom de Barcelona i Badalona queda doncs ben provada. ¿És per pura casualitat que el fill natural de Cristòfor Colom, Hernando Colón, tingués en la seva biblioteca un manuscrit sobre les *Pràctiques e Costums de la Parrochia de Badalona*? Els genovistes contesten dient que Don Hernando ho comprava tot i que això no prova res. Nosaltres considerem que és un bon indicatiu, i més si l'altre únic manuscrit que parla d'usatges legals en la biblioteca colombina és el que tracta dels *Usos i Costums de Miravet*. L'oncle del canonge Francesc Colom i Bertran, en Guillem Colom, canonge de les catedrals de Tarragona i Tortosa, sembla que tenia propietats a Flix i la Palma d'Ebre, on hi havia les Cases d'en Colom al nucli de la població i on encara hi resta el mas Colom. Miravet cau ben a prop. Penseu allò que us sem-

bli oportú.

També sembla prou curiós que els senyors del castell de Moncortès (La Segarra) fossin els monjos de Sant Jeroni de la Murtra i que, durant la guerra civil i alguns anys després, aquest castell passés a mans d'un militar castellà de nom Rodrigo de Bovadilla. ¿No recordeu un altre Bovadilla en la vida de Cristòfor Colom? Però això ens faria sortir de l'entreviatges 1493.

Colom i els conversos

Tot en Colom indica una bona entesa amb el món dels conversos. No insistirem en el fet prou analitzat del suport convers al primer viatge. Espigolarem alguns punts de confluència entre els Colom de Barcelona i el descobridor del nou món.

Tots sabem que la primera edició llatina publicada a Roma de la famosa carta a Gabriel Sánchez fou traduïda d'una llengua hispànica al llatí per Leandro Coscón. La família Coscó, que tenia una branca a Camarassa i l'altra a Saragossa al segle XV, provenia d'una nissaga jueva de Bellpuig d'Urgell. Així consta en el *Libro Verde de Aragón*, llibre que vol establir quines famílies aragoneses eren provinents del judaisme. Curiosament, un dels raríssims exemplars que han pervingut fins als nostres dies es troba a la Biblioteca Colombina de Sevilla. Don Hernando deuria estar interessat a llegir sobre aquest tema.

Doncs també ens sorprèn que en el testament del canonge Francesc Colom sigui en Bernat Coscó un dels hereus. Acceptem que no podem demostrar encara cap lligam directe entre el Leandro Coscón traductor i en Bernat Coscó, però es bo obrir nous camps de recerca.

Parlant de les cartes escrites per Colom després del primer viatge és forçós citar l'escripta a Lluís de Santàngel, nascut a València en una família de clara ascendència jueva. El que no ha quedat prou reflectit és la importància de la seva estada a Barcelona, on es va casar amb Juana de Taravau, membre d'una de les grans famílies d'aquell temps a Barcelona. Aquest personatge tan íntimament relacionat amb Cristòfor Colom va llogar una casa de l'antic call jueu de Barcelona, propietat de Guillem-Joan Colom. L'amistat entre Lluís de Santàngel i Colom és molt més entenedora si hom pensa que es varen conèixer ja de joves a Barcelona. Si aquesta fos la veritat històrica, té sentit que Colom li escrivís una carta en català, com consta en l'índex d'Hernando Colón.

Els Colom i els Margarit

No ens ha quedat clar, encara, qui va escollir Pere Bertran i Margarit per acompanyar Colom en el seu segon viatge. Sembla que els reis li van deixar escollir els caps de la segona expedició.

Suposem per un moment que fos veritat i que Colom hagués escollit Margarit, Ballester i Boïl tot sol. Una selecció tan rigorosament catalana abandonaria la tesi de l'origen català de Colom. Més d'un historiador ens retreuria que, deixant a banda Miquel Ballester, que era un bon amic personal de Colom, tant Margarit com Boïl eren aferrissats projoanistes que difícilment haurien estat escollits per un Colom català antiojanista. D'aquí dedueixen que Colom no va nomenar els caps religiosos i militars de la segona expedició. Crec que el tema mereix ésser aprofundit.

Després del retorn triomfal de 1493, Colom és un home fort i important, que veu, però, com la voluntat reial està totalment dirigida a adscriure les Noves Índies només a la corona castellana. Aquesta preocupació la pot compartir sincerament amb altres alts càrrecs de l'administració catalana, encara que siguin enemics seus o del seu clan familiar. Ell sap que té dues opcions per escollir els caps de l'expedició: escollir caps castellans, que no el faran incórrer en cap sospita, o bé escollir caps catalans d'immaculada i total tendència reialista. No en té d'altra. Pensar a escollir membres del *clar Urgellista* hauria estat un acte estèril i delatador. Els reis no ho haguessin permès mai. Colom va fer allò de «*Dolents per dolents, catalans!*».

Considerem que aquesta reflexió és la que explica el nomenament de Pere Bertran Margarit. Colom va escollir aquest home perquè el coneixia des de petit (segons la meua hipòtesi eren cosins-germans segons, amb uns avis comuns que eren en Jaume Colom i la Caterina Bertran). També era conscient que Pere Bertran Margarit no consentiria cap vel·leïtat de desobediència al poder reial, però en canvi creia que, per raons d'Estat i fidelitat a l'Estat català, intentaria equilibrar el repartiment del poder en el nou món entre catalans i castellans.

Si el nomenament de Margarit fou fet directament pels reis, els arguments també poden ser molt interessants. Els reis no es refien de Colom, perquè coneixen el seu passat antiojanista. Saben perfectament que es català i de quin peu calça. ¿Qui millor que un altre català, i, a més a més, familiar directe seu, per tal de controlar-lo? En aquest sentit el nomenament de Boïl podia respondre a raons idèntiques. L'estada de Boïl a Montserrat pot ser interpretada en clau d'espionatge directe del rei Ferran sobre la comunitat. Les relacions de l'abat Pere-Antoni Ferrer amb els Colom de Barcelona causaren grans problemes a Ferran. Antic Ferrer es casa amb una dona Colom. Boïl sap perfectament qui són els Colom de Barcelona i coneix el seu poder. És un altre home ideal per a controlar a Colom.

Però Colom sap que a Boïl li reca l'entrega dels comtats del Rosselló i la Cerdanya als francesos per Joan II. Per això, Ferran l'envia a negociar amb el rei de França per aconseguir la devolució

dels comtats. Boïl va lluitar per aconseguir la devolució i és per això que Ferran li comunica aquest fet tan aviat com es produeix. El rei diu a Boïl que també avisarà Colom d'aquesta nova perquè se n'alegri. ¿No vol dir això clarament que Colom era català?

De les anàlisis fetes es desprèn una conclusió clara: Colom era català. Si fou Colom qui va nomenar Margarit i Boïl, ho féu perquè eren catalans com ell i fins i tot familiars, tot buscant el punt comú de defensa nacional. Si el nomenament va ser fet pels Reis Catòlics, es va fer perquè uns catalans molt bons coneixedors de Colom i de la seva família serien els millors controladors d'un altre català de passat dubtós. Colom era català i de la família Colom de Barcelona parenta dels Margarit de Girona.

Fixeu-vos com de l'anàlisi de fets ocorreguts en l'entreviatges del 1493 afloren unes dades irrefutables que apunten molt clarament cap a la catalanitat de Colom i la seva pertinença al clan dels banquers Colom de Barcelona. Generacionalment, és a la generació dels néts del matrimoni de Jaume Colom i de Caterina Bertran on hem de trobar el descobridor del nou món. Quan hom va descobrir mica a mica tot l'entrellat polític i econòmic que regia la societat d'aquell temps i, de manera especial, la família Colom de Barcelona, tot sembla quadrar amb la vida del descobridor. Que pobres i infantils queden els arguments en pro del llaner de Gènova!

Pere Margarit i el segon viatge de Colom **Caius Parellada**

Si donem un cop d'ull al segon viatge de Colom a les terres novellament descobertes, allò que tant a tots ens sobtarà serà el seguit d'anomalies que el caracteritzen i que el fan diferent dels altres viatges. Aquest viatge s'organitza des de Barcelona, però sense que aquí hi romangui cap ni un dels documents nombrosíssims que hi foren expedit, i això en contraposició al que havia passat arran del primer viatge, en què els documents bàsics, malgrat haver estat confegits en terres castellanes, foren enregistrats a l'arxiu reial de Barcelona: la intervenció exclusiva de persones de la cancelleria castellana en la documentació; la participació de gran nombre de catalans, entre els quals Pere Margarit i Berant; Boïl, en l'expedició; les insubordinacions, engronys i conflictes que hi van sorgir; la caiguda en desgràcia de Colom i dels catalans davant els sobirants i, encara, la desaparició del diari de bord de Colom relatiu a aquest viatge, d'existència certa i reconeguda, segons que Ballesteros-Beretta demostra bastament.

Tanmateix, no és pas el susdit viatge que serà l'objecte del present article, sinó tan sols escatir algun dels seus punts més controvertits i que estan relacionats amb els dos personatges capdavanters, Boïl i Margarit.

El primer punt és el concernent a la cèlebre *Información* datada el 12 de juny de 1494 —inclosa a la *Colección de Navarrete*—, en la qual el presumpte promotor de la informació, Colom, mana a tots els presents —els tripulants de la nau— que afirmin sota jurament i amb l'amenaça de punició de tallar-los la llengua si no ho fan, que Cuba és terra ferma.

Un altre punt cremant és el del paper que jugaren en aquest viatge els dos personatges cabdals: Boïl i Margarit. Prou sabem que la tònica comuna és el bescantament. En això hi han excel·lit dos escriptors del segle passat, el comte Roselly de Lorgues i Washington Irving, potser especulant amb les paraules del cronista tardà Herrera quan diu: «*Se proveyó que de ninguna nación sino de la castellana pasaran a las Indias, porque sintieren mucho Sus Altezas la mala cuenta que dieren Fray Buil i D. Pedro Margarite...*» Aquesta mala cuenta es refereix evidentment a aquest dos personatges i no pas, com s'ha sostingut, al fet que tots dos haguessin malparlat de Colom davant els reis. Però no és pas aquest darrer el sentit de la dita frase, segons que es dedueix del context i també per la definició que en fan els diccionaris espanyols.

Ara bé, això de la mala conducta de Margarit i Boïl és més discutible i no està provat ni pels cronistes ni pels documents. La base de les imputacions es troba a Las Casas, però tot seguit veurem que no se sostenen de cap manera, puix que són desmentides per ell mateix i pels altres cronistes, i així mateix pels documents. La imputació bàsica de Las Casas és que Margarit «*Començó a tener sus pundonores y a se desgraciar con los del Consejo que el Almirante dejó para gobernar o porque no quería ser mandado dellos o porque los quería mandar...*» Això, com salta a la vista, no indica altre cosa que dissentiments, però no és gens ni mica una indicació de mala conducta. I la segona gran imputació és la de la fugida de Margarit i Boïl a Castella, amb els vaixells en què Bartomeu Colom havia navegat cap al Nou Món, fugida que significava un abandó de llur tasca.

Doncs bé, sobre la suposada deserció, hom pot oposar a l'afirmació del llibre de Las Casas, 257, una altra afirmació del mateix autor: «*Partits els vaixells de Torres*», al febrer de 1494, «*Colom se n'anà a explorar. Els descontents amb Bernal de Pisa, van voler pendre els cinc vaixells restants de Torres i anar-se'n a Espanya; havien fet una pesquisa...*».

Herrera confirma que es va solleva B. de Pisa i que es volgué emportar els vaixells (147). Respecte a aquest Pisa hi ha l'ordre dels Reis Catòlics de 13 d'abril de 1494 (Navarrete) en què or-

denen a Colom que enviï a Castella el pres i que ell —Colom— i Boïl proveeixin. Per altra banda, segons document reial de 16-II-1495, Boïl «*ha venido de las dichas islas doliente, de manera que no puede volver allá*». I Margarit, segons Oviedo (p. 52): «*Esta vuelta del Almirante fue en el año 1496 e mandaron llamar el Rey en la misma flota*». Ja veiem que això no és cert pel que fa a Boïl, però també és cert que desmenteix la versió de Las Casas, no sols relativament a Boïl, sinó també a Margarit. Hi hagué, tanmateix, un altre fet de deserció, i és el protagonitzat per Aguado, el qual sembla que fugí d'amagat de Colom, puix que en la resposta dels reis al memorial tramès als sobirans mitjançant Torres, responen a la recomanació de Colom a favor de Juan Aguado que se'n recordaran, «*pues acá está*».

Altrament, aquest Aguado fou qui, munit d'una lletra de creença reial de 9 d'abril de 1495, que li donava pleneres facultats per imposar-se a Colom, de fet el va depositar. O sia, que els qui es troben convicts de deserció i bescantament, Bernal de Pisa i Juan Aguado, el primer amb l'arabassament frustrat dels vaixells de Torres i la pesquisa i el segon amb la fugida consumada i les lletres de creença empradores contra Colom, que si li foren lliurades és obvi que fou degut a una seva informació difamatòria de Colom, són

Xilografia de la Vida de Santa Magdalena de l'edició de 1505 impresa a València.

oblidats per la llegenda, mentre que les víctimes d'aquesta llegenda de deslleialtat són justament els homes que la història vera no assenyala, ço

Relativament a les desavinences de Margarit amb Colom, els documents en parlen i les cròniques són ambigües i contradictòries. Ja hem vist que Las Casas només es refereix als «pundonores» que Margarit va tenir amb els del Consell —del qual ell també en formava part—, però això no significa gens ni mica que tingués tibantor amb Colom, ans tot al contrari: significa simplement que hi havia raons i baralles entre els components del Consell. I és el mateix Casaus (Las Casas) qui, al capítol CIX de la seva *Història de las Índias*, desmenteix les seves pròpies afirmacions en titllar de falses les narracions d'Oviedo sobre certes discrepàncies de Boïl amb Colom.

I remarcuem encara que és Las Casas qui afirma la culpabilitat d'Alonso de Ojeda en l'aixecament dels indis a causa de les seves injustícies (p. 278) i qui narra que el mateix Ojeda, amb els seus 400, va fer tallar les orelles a un bon nombre d'indis i en va condemnar d'altres a mort (p. 267). És a dir, que també en aquest cas les malifetes d'un home, Ojeda, convicte i condemnat més tard per sentència reial pels mateixos fets ací retrets, són atribuïts per certs historiadors a Margarit.

Cal tenir en compte també el fragment d'Andrés Bernaldez que diu: «Ovo cisma entre el Almirante y algunos de los que fueron bajo su mandato, que no le querían obedecer... y él como soberano entre ellos envió presos algunos, como Fermín Zedo, vecino de Sevilla y envió preso a Bernal de Pisa, alguacil de la Corte...». Com veiem, esmenta alguns dels rebels i hem de creure que no hauria omès els noms de personatges destacats com Margarit o com Boïl si haguessin figurat entre els revoltats. I és també digne d'esment una altra frase del mateix cronista: «Aunque el Almirante tenía muchos contrarios que le podían tragar por ser de otra nación y porque sojuzgaba mucho en su capitanía a los soberbios...». Aquesta frase apunta una oposició de caire nacional, que com sempre és indeterminada, però que indica ben clarament la contraposició i la pugna nacional que regnà en el segon viatge i que és la causa de tot el garbuix historiogràfic que l'afecta i de tots els capgiraments de la veritat que l'emperlen. I s'ha de subratllar que Bernaldez, segons Ballesteros-Beretta, és el cronista coetani dels fets que va relatar més extensament tot allò esdevingut en el segon viatge. Amb aquesta afirmació, doncs, sembla també que li atorgui veracitat en no titllar-la de falsa, cosa que Ballesteros-Beretta sol fer quan la versió que té al davant contrasta la seva visió del problema. I així veiem com aquest autor qualifica d'inadmissible la versió que Oviedo dona del segon viatge, i això segurament perquè Oviedo no relata ni la fuga ni la deserció de Margarit i Boïl, cosa que fa inviable la campanya de detrac-

ció d'aquests dos personatges, tòpic essencial de les històries vulgars.

I pel que fa la posició de Margarit suposadament contrària a Colom, que Las Casas resumeix dient «*aquel P. Buyl y Mn. Pedro Margarite y otros principales*» —observeu l'eufemisme—, «*estos tales fueron los que informaron y con sus relaciones atibieron a los Reyes en la esperanza de...*»; això és l'única base per acusar Margarit d'adversari de Colom, amb l'afegit de la «*mala cuenta*» d'Herrera, que ja hem vist que no vol dir detracció ni res de semblant. Ara bé, contra els retrets de Las Casas hi ha la seva pròpia ambigüitat i, encara, l'afirmació d'Oviedo: «*Este caballero [parla Margarit] fue el que el Rey y la Reyna tomaron por principal testigo y a quien dieron más crédito en las cosas que acá habían pasado en el segundo viaje*». Gens per això aquest fragment no implica que Margarit hagués difamat Colom, sinó que Margarit era un personatge digne i respectat, que va explicar als reis el que havia vist i viscut.

En referència als insults que hom atribueix a Margarit contra els indis, cal fer cas de la categòrica opinió del tan citat Fernández de Oviedo: «*Margarit era un home que no permetia que es fes violència als indígenes*» (*Historia General de las Indias*, cap. XIII). Altrament, el mateix text de Las Casas, adulterat o bé original, tampoc no permet de fer contra Margarit imputacions de sevícies. L'única acusació concreta contra ell és la de la fugida, però ja hem vist que no té cap fonament. És obvi, d'altra banda, que una tal acusació era necessària per poder bastir l'edifici del traïment de Margarit i l'anterior difamació de Colom. Per això, tots els propugnadors del baix paper de traïdor de Margarit defensen a peu i a cavall la seva fugida, puix que sense ella se'ls enfonsa la bastida.

Ja veiem amb quins elements tan frèvolts s'ha confegit la llegenda que envolta la figura de Margarit, i tot plegat per disfressar o dissimular la vera qüestió que calia desar, la del descobridor i els seus cooperadors catalans. Ben palesament es desprèn això de les explicacions del cronista Herrera, segons que sagaçment va fer notar al seu temps l'eminent Dr. Ulloa. La llegenda, no gensmenys, va prosperar i va trobar el propagador en Washington Irving a mitjans del segle passat, aprofitant la recent eixida a la llum de la *Història* de Las Casas.

Tanmateix, no va trigar gaire a sortir l'obra del pare Fidel Fita, *Els reis d'Aragó i a la Seu de Girona*, en què l'autor, amb accent acusatori, escriu: «Boll i Margarit, aquests dos grans homes han estat infamats als ulls de tothom per Washington Irving». Drama misteriós, el de les desavinences. Res no prova que Boïl hi hagués de romandre (p. 90). I és segur que Fita, en escriure aqueixa frase, havia llegit la defensa i l'apologia de Boïl que havia fet un segle abans l'il·lustre

Caresmar. El jesuïta mallorquí Miquel Mir abunda en conceptes semblants i a fi de segle Aulèstia i Pijoan, a *Notícia històrica dels catalans que intervingueren en el descobriment d'Amèrica*, s'expressa així: «Sobre aquesta qüestió no s'ha trobat cap document. Punt delicat tractat amb apassionament per W. Irving».

Als nostres dies, la versió negativa de Boïl i Margarit recula vergonyantment. Mossèn Sanabre, en una publicació de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, afirma que les Històries no contenen aquelles malifetes de Margarit i Boïl. Bernardini, autor contemporani, escriu: «Ojeda seria més tard un dels seus rivals més perillosos. En canvi, Pere Margarit va mostrar envers l'Almirall molta lleialtat i devoció en el compliment de les missions delicades i riscoses que li foren confiades». El mateix Ballesteros-Beretta (V-p. 171) ens fa avinent que «No hi hagué a l'illa Espanyola cap persona que l'Almirall distingís més que Margarit». I finalment convé de recordar Salvador de Madariaga, ben poc suspecte de catalanisme, que troba que «este Margarite no parece ser el hombre avieso que los historiadores de Colón describen». D'altra banda, Margarit continuà en el favor reial, puix que segons Bernàldez, en l'obra citada, fou governador de Sicília, on va ésser substituït més tard per Lluís Pexó, pels volts de l'any 1500.

Una estada de Colom a Catalunya (abril-maig 1493). Inenarrable

Dalmau Valls

No és el cas, ara, d'insistir sobre el silenci, o els silencis, que hi ha respecte a la vinguda de Colom a Barcelona. Allò que en el present article volem reflectir és —valent-nos de la *Bibliografia Colombina* publicada per la R. Acad. de la Història, Madrid 1892 (és a dir, amb motiu del IV Centenari de la Descoberta d'Amèrica)— la manca de localització del personatge descobridor que, en general, s'adverteix en la documentació coetània.

Sense entretenir-nos gaire en aqueix estudi documental —entre altres raons perquè no en va ha transcorregut un segle, baldament la nova aportació instrumental sigui minsa en el sentit que tractem—, resumim a continuació les notícies, totes referides a l'any 1493, que, pertocant el nostre protagonista, apareixen a la bibliografia esmentada.

Març:

9, Barcelona. Carta d'Aníbal Januarius, notificant

l'arribada a Lisboa d'un tal Coloma, qui ha descobert certes illes.

19, Cogolludo. Carta del duc de Medinacelli al cardenal d'Espanya, manifestant que per haver tingut a casa seva, dos anys, a Colom i haver-lo enviat a la reina, pugui rebre autorització per a cursar cada any alguna caravel·la pròpia a les Índies.

30, Barcelona. Carta dels Reis Catòlics a Colom, comunicant-li el plaer amb què han vist les seves lletres, assabentant-los de l'èxit obtingut. Serà premiat; cal que vagi a la cort i que es previngui per tornar a les terres descobertes.

Maig:

20, Barcelona. Privilegi dels reis, fent mercè a Colom d'escut d'armes on pugui ostentar un castell de color daurat en camp verd, etc.

20, Barcelona. Carta dels reis comunicant el nomenament de Colom com a capità general de l'armada.

23, Barcelona. Carta dels reis a Colom, almirall, i a Fonseca, ardiaca de Sevilla, per a la preparació, en ports de l'arquebisbat (Sevilla, Cadis, etc.), d'una armada per a les Índies. Per altres cartes, datades el mateix dia, els reis trameten, a diversos interessats, les ordres pertinents.

Escacquer d'os i banús (segle XV), conservat al Museu d'Art de Catalunya.

23, Barcelona. Carta dels reis al florentí Berardi, resident a Sevilla, perquè compri i proveeixi una nau, rebedora i pagadora per Colom.

23, Barcelona. Carta dels reis a Colom i Fonseca, prohibint que ningú vagi en l'armada sense comptar amb el consentiment reial.

24, Barcelona. Carta dels reis a Pinelo, jurat de Sevilla, per tal que pagui a Colom 1.000 dobles d'or que li han concedit.

24, Barcelona. Carta dels reis a Álvaro de Castro, algtzir seu; l'almirall Colom li referirà les instruccions.

24, Barcelona. Carta dels reis a Melchor Maldonado: que doni crèdit al que li dirà Colom.

24, Barcelona. Carta dels reis a Martínez de Angulo, de qui ha informat Colom.

24, Barcelona. Reial cèdula a Colom i Fonseca, manant que només vagin en l'armada aquelles persones que ells dos nomenin.

24, Barcelona. Privilegi reial atorgant a Colom la recompensa per haver estat el primer a descobrir terra del·là; la renda pecuniària queda situada a la ciutat de Còrdova.

24, Barcelona. Reial cèdula a Gómez Tella: que faciliti a Colom els cereals necessaris per a l'armada.

26, Barcelona. Reial cèdula: que Colom i Fonseca puguin passar lliurement, amb les respectives pertinences.

26, Barcelona. Carta circular dels reis als *Concejos y justicias* de les ciutats i viles del regne, comunicant la missió que Colom du a terme i ordenant que sigui allotjat —ell i cinc criats seus— sense que hagi de pagar.

28, Barcelona. Privilegi confirmant el del 30 d'abril de 1492, expedit a Granada, pel qual els reis oferien a Colom, i successors, els títols i càrrecs d'almirall, governador i virrei de les illes i terres que descobrís.

28, Barcelona. Títol de capità general de les naus i fustes i caravel·les que han d'anar a la part de les Índies, expedit a favor de Colom.

28, Barcelona. Carta dels reis a Colom, autoritzant-li la provisió, aquesta vegada, dels oficis de governació que calguessin a les illes i terra ferma de les Índies.

28, Barcelona. Carta dels reis a Colom, donant poder i facultat al tinent que nomeni a les Índies per al cas d'absència.

29, Barcelona. Instrucció dels reis a Colom.

30, Barcelona. Reial cèdula a Maldonado: que executi les ordres que rebi de Colom i Fonseca.

Juny:

1, Barcelona. Carta dels reis a Colom, responent a una de seva: que tenen informe de les naus que el rei de Portugal envià; que manaran traslladar el llibre que els va deixar i que diu que necessita i que estan conformes amb el restant que escriu.

30, Barcelona. Carta dels reis a Colom, notificant-li que anirà a l'armada Juan de Aguado, reboster reial.

Juliol:

12, Barcelona. Carta dels reis a Colom, avisant-li de l'arribada del missatger Herrera, qui els ha dut notícies del rei de Portugal. De tota manera, convé que Colom no trigui a partir amb l'armada.

12, Barcelona. Carta dels reis a Fonseca: que tingui com a seva la que cursen a Colom amb notícia de la resposta donada pel rei de Portugal.

12, Barcelona. Cèdula a Pinelo: que pagui els ornaments sagrats que Colom compri per a l'armada.

25, Barcelona. Carta dels reis a Fonseca, encomanant-li «*mucha prisa*» per a la partida de l'armada de Colom.

27, Barcelona. Carta dels reis a Colom. Reberen la seva, datada a Còrdova. No han arribat els missatgers de Portugal; però que ells —els sobirans— no deixen d'estar a l'aguait i, si cal, Fonseca prendrà les mesures pertinents. Que marxi així que pugui.

Agost:

4, Barcelona. Carta dels reis a Colom. Els desplaça el que li ha succeït amb Juan de Soria, i li ho fan saber perquè ells volen que l'almirall sigui respectat. Convé que, per les moltes despeses, no sigui augmentat el nombre de les naus. Li envien trasllat de la butlla pontifícia. Etc. I que s'afanyi a partir.

4, Barcelona. Carta dels reis a Colom: li recomanen Sebastián de Olano.

16, Barcelona. Carta dels reis a Colom, encarregant-li que escrigui sobre tots els esdeveniments.

18, Barcelona. Carta dels reis a Colom. Vegeren les seves lletres i desitgen que no difereixi la partença; haurien volgut que, com havia escrit, l'armada sortís el dia 15 d'aquest mes. Aproven que enviï caravel·les a l'encalç de la caravel·la que el rei de Portugal ha tramès des de l'illa de Madera; però que no toquin ni la Guinea ni la Mina. Estan, ells, atents al que els indiquen els delegats portuguesos, però no se'n refien totalment. Li diuen, entre altres coses, que lamenten que hagi finat l'indi del qual escriu i que convé que en deixi alguns, d'indis, que seran degudament atesos. Que els faci arribar, també, la carta nàutica; que emprengui un bon viatge; i que informi llargament del que succeeixi.

Setembre:

5, Barcelona. Carta de la reina Isabel a Colom. Li envia trasllat «*del libro que acá dexasteis, el cual a tardado tanto, porque se fysciese secretamente para questos questan aqui de Portugal, nin otro*».

ninguno nos sopiese dello». Estima de gran qualitat i substància el servei prestat amb la Descoberta i «vos, recebyreis de Nos, muncha mas honrra, merced a acrescentamiento. La carta del marear que abiades de faser, si es acabada, Me Ymbiad luego; e por servycio Mio, deis gran priesa a vuestra partida».

5, Barcelona. Carta dels reis a fra Boïl. Per lletres enviades a Colom i Fonseca, li comuniquen notícies de com està la qüestió del Rosselló.

5, Barcelona. Carta dels reis a Colom. Els missatgers del rei de Portugal al leguen que una caravel·la partí, sense llicència, de l'illa de Madera i que, per atrapar-la, el sobirà portuguès n'envia tres.

El 25 de setembre, Colom, almirall, inicia l'itinerari del segon viatge, eixint de Cadis i tenint el comandament de 17 navilis; hi van, aproximadament, un miler i mig d'homes.

Recapacitem sobre la documentació consignada i retenim que, instrumentalment, gairebé ni sembla que Colom hagi estat a Catalunya, durant aqueix any de gràcia de 1493. Tanmateix, no podem pas dubtar, a hores d'ara, de la vinguda de Colom a Barcelona; n'encertí, fa cosa de mig segle, el professor Rumeu d'Armas, amb el seu excel·lent estudi *Colón en Barcelona* (Sevilla, CSIC, 1944), i recentment —en el nostre butlletí núm. 10— Català i Roca ha divulgat *Dos testimonis més de l'arribada del Descobridor a Barcelona*.

Si Colom vingué per terra —com és la fama— o si arribà a Barcelona per mar —el *Libro de Navegación* manifesta «que estaba de propósito de ir a Barcelona, por la mar»—, encara és un tema dilucidable. Els partidaris de la vinguda per mar poden adduir que no resulta gaire admissible la desatenció de les diverses poblacions de l'itinerari envers un seguici compost d'elements exòtics (indis, papagais, etc.). De fet, al llibre atribuït a Hernando Colón, s'apunta que «l'almirall marxà per terra a Sevilla, amb ànim d'anar d'allí a Barcelona, on residien els Reis Catòlics, i en el viatge s'hagué de deturar una mica, a causa de la molta admiració dels pobles per on transitava, car de tots ells i dels voltants corria la gent als camins per a veure'l, a l'igual que als indis i les altres coses i novetats que duia. Així, prosseguint el seu camí, arribà a mitjans d'abril a Barcelona».

Embarcà, doncs, Colom, amb tot l'acompanyament, a Sevilla? En quina data? I en quina altra data arribà a la capitania catalana?

Les conjectures, pel que portem transcrit, no ens resolen la qüestió de com i quan el descobridor es féu present aquí. Sabem, això sí, que el 30 de març —sempre del 1493— els monarques escrivien a Colom que «deseamos que vuestra venida fuese luego i que por ende, por servicio nuestro, que dedes la mayor prisa que pudieredes en vuestra venida».

No volem escartejar dates possibles. En aquest sentit, només retreiem, d'un llibre recent (Joaquim Arenas i Sampera, *A la recerca d'una història amagada*, Barcelona, La Llar del Llibre, 1992, p. 105), que el «3 d'abril: Colom arriba a Barcelona, on és rebut pels Reis Catòlics; aquest fet no consta en cap dietari oficial». El nostre amic i president ens permetrà, sens dubte, la prevenció que el descobridor fos rebut pels monarques el mateix dia que arribà. Però tampoc és impossible que no s'esdevingués així, la trobada.

I quan dura aqueixa estada de Colom a Barcelona? Si vingué per mar, ignorem el nom i la mena de vaixell que el transportà. En tot cas, sospitem que no el traslladaria ací una caravel·la, embarcació de model portuguès i, per tant, atlàntica. Quant a la partida de Colom de Barcelona, fa l'efecte d'assemblar-se a la dels Reis Mags, que ningú pot assegurar quan s'esfumen; almenys resulta assumpte de mal explicar.

El 23 de maig, els reis notifiquen al comte de Cifuentes, «Alférez mayor y asistente en la ciudad de Sevilla» que Colom i Juan de Fonseca, ardia-ca de Sevilla, «vos fablaran de Nuestra parte; dalles fee e creencia». Aquesta i alguna altra referència del dia següent —com ara: «don Cristobal Colon, Nuestro Almirante vos dirá» i «el Almirante... vos hablará»— motiven que Rumeu infereixi (ob. cit, p. 26) «que el 23 de mayo de 1493 don Cristóbal Colón permanecía en Barcelona, aunque próximo a partir».

La sagacitat de Rumeu de Armas li consent de col·legir que, puix que el 26 de maig, els reis ordenen als «diezmeros e portazgueros e alcaldes de sacas que estays en los Nuestro reynos de Castilla y el Nuestro reyno de Valencia» el trànsit lliure i franc per als equipatges que conduïa l'almirall camí de Sevilla, l'al·lusió al regne de València és clara i simptomàtica: Colom partí de Barcelona, cap a Sevilla, per ruta valenciana.

En tot cas, apuntem que dels quasi dos mesos —abril i maig— que el descobridor va viure, pel que ens resulta, a Barcelona i, ampliant, a Catalunya, ni a Barcelona ni en cap altra localitat catalana no apreciem la petja decidida del triomfador. L'estada de Colom a Catalunya (abril-maig 1493) és, pràcticament, inenarrable.

Disposicions reials per al segon viatge **Dalmau Valls**

Foren munió les disposicions preses pels Reis Catòlics —qualificatiu, el de Catòlics, que no obtingrien fins al 1496— respecte a la realització del

segon viatge. La *Bibliografia Colombina* (Madrid 1892), «obra publicada por la Real Acadèmia de la Historia en el IV Centenario del Descubrimiento de América», ofereix les provisions següents, bo i indicant-ne la font (és a dir, que l'estudiós pot practicar la consulta que li calgui acudint a la referència bibliogràfica o documental, ací omesa per manca d'espai).

A continuació, doncs, seguim la pauta de l'obra esmentada, pertocant el període que va des del regrés del primer viatge a la partida del segon; cosa de mig any. Anotem que tots els documents citats tenen com a lloc d'expedició la ciutat de Barcelona, on residien els sobirans, i com a any el 1493.

30 de març. Carta dels Reis Catòlics a Colom. Han vist amb goig les seves lletres i l'èxit de l'empresa. Que es previngui per tornar a les terres descobertes.

30 de març. Cèdula dels Reis Catòlics als «concejos, villas y justicias, etc., de los reinos de España», manant que cap persona vegi a «las Indias recientemente halladas», sense la llicència reial.

30 d'abril. Carta dels reis als seus procuradors a Roma, encarregant-los que sol·licitin del Sant Pare que no enviï els nuncis que pensava, fins a nova indicació.

2 de maig. Carta dels reis al duc de Medinasidònia. Puix que el rei de Portugal preparava armada, que tingui, ell, les caravel·les a punt.

7 de maig. Reial cèdula nomenant Gómez Tello perquè vagi a les Índies i rebi en nom dels reis tot el que els pertanyi.

20 de maig. Carta dels reis als capitans, mestres i mariners, comunicant el nomenament de Colom com a capità general de l'armada i ordenant que l'obeeixin com a tal. A la vegada, expressen la voluntat de complir el tractat amb el rei de Portugal, prohibint-los en conseqüència, que vagin a la Mina.

23 de maig. Carta dels reis a l'almirall Colom i a l'ardiaca de Sevilla, Johan de Fonseca, encarregant-los l'ajustament, a Sevilla, Cadis i qualsevol altre port de l'arquebisbat, d'una armada per enviar a les Índies.

23 de maig. Carta dels reis al comte de Cifuentes, assistent de Sevilla, assabentant-lo que ha encomanat a Colom i a Fonseca l'ajustament d'una armada per a les Índies; li encarreguen que els doni favor i ajuda.

23 de maig. Una carta semblant, a la ciutat de Sevilla, amb esment de Francisco de Bobadilla o el seu lloctinent, Hernando Manrique, l'alcaide de Palos, el corregidor d'Eciija, Francisco de Robles, Jerez de la Frontera, Màlaga, Còrdova, Cadis, Moguer, duc de Medinasidònia, Pedro Portocarrero, Teresa de Guzmán.

23 de maig. Reial cèdula als assistents, alcaide, agutzirs, cavallers, jurats, escuders de la ciutat de Sevilla, igual a l'anterior.

23 de maig. Reials cèdules manant aplicar a les despeses de l'armada el diner, l'or, l'argent i altres coses segrestades als jueus que ho passaven a Portugal.

23 de maig. Reial cèdula al comte de Cifuentes, assistent de Sevilla, ordenant que reculli certes quantitats que el batxiller Torres volia dipositar al monestir de Las Cuevas, procedents d'un jueu, aplicant-les a les despeses de l'armada.

23 de maig. Reial cèdula al comte D. Alonso, amb memorial del diner i de les coses preses als jueus; han d'aplicar-se al cost del segon viatge de Colom.

23 de maig. Carta dels reis als almoixerifs, delmers, portatgers i recaptadors fidels dels arquebisbats de Sevilla i Granada i bisbats de Còrdova, Màlaga i Cadis, ordenant que no cobrin drets a tot el que sigui aplegat per a l'armada de Colom.

23 de maig. Carta dels Reis Catòlics al secretari Fernando de Zafra, manant que, de la gent de la germandat que hi ha en el regne de Granada, n'esculli 20 llances genetes, homes segurs i fiables, que han d'anar en l'armada de Colom, i que cinc d'ells portin dobles cavalcadures, que siguin egües, anant pagats per sis mesos a l'avançada.

23 de maig. Carta dels reis al veedor Villalón, prevenint-lo que acompanyi des del regne de Granada a Sevilla les 20 llances genetes que ha d'eleger el secretari Zafra i les deixi embarcades en l'armada.

23 de maig. Carta dels reis a Francisco Pinelo, jurat de la ciutat de Sevilla, ordenant-li que pagui les naus i caravel·les que siguin comprades o noliejades per enviar a les Índies els pertrets, armes i altres coses per nòmines i còpies signades de Colom, de Fonseca i del secretari J. de Soria.

23 de maig. Carta dels reis a Fernando de Zafra, encarregant-li que triï 20 homes de camp, segurs i fiables, que serveixen per a descobrir, i un mestre de sèquies que no sigui moro; aniran, amb sou i mantinguts, en l'armada.

23 de maig. Reial cèdula perquè García Fernández Manrique, alcalde de Màlaga, disposi que siguin donades per a l'armada 50 cuirasses i altres tantes espingardes i ballestes. Hi ha indicació, a la cèdula, que també el comte de Tendilla rep instruccions perquè, del dipòsit de l'Alhambra de Granada, n'envii a Colom 50 parells de cuirasses i espingardes i ballestes.

23 de maig. Reial cèdula a Fernando Villarroel i Alonso Gutiérrez de Madrid, comptadors, perquè lliurin o trametin a Francisco Pinelo, jurat de Sevilla, els 15.000 ducats d'or que havien de rebre per la tresoreria general de la Hermandad. Destinació dels diners: l'armada que estava formant Colom i Fonseca.

23 de maig. Carta dels reis a Juanoto Berardo, florentí, estant a Sevilla, encomanant-li la compra i assortiment d'una nau, rebedora i pagadora per l'almirall Colom.

23 de maig. Reial cèdula manant que Rodrigo Narváez, majordom de l'artilleria, doni la pólvora, etc., que l'armada necessiti.

23 de maig. Cartes dels reis referides a la preparació de l'armada de Colom: al majordom de l'artilleria Rodrigo de Milán (pólvora, etc.); als delmers i recollidors (blat per a bescuit); a Francisco Pinelo (pagament dels correus expedits a Fonseca); a Pinelo, de nou (pagament de 200 ducats a Fonseca, com a ajuda de costa per un any).

23 de maig. Carta dels reis a Diego Cano, amb memorial de diner, or, joies, que el comte D. Alonso li ha de lliurar d'allò segrestat als jueus l'any anterior. Destinació: l'armada.

Comissions iguals a Bernardino de Lerma (per recollir els segrestaments a Valladolid, Portillo, Zamora i Olmedo) i García de Herrera (Burgos).

23 de maig. Carta dels reis a Colom i Fonseca, prohibint que vagin en l'armada naus ni persones ni mercaderies sense llicència reial.

23 de maig. Reial cèdula ordenant que siguin donats a Francisco Pinelo 15.000 ducats d'or, per a les despeses de preparació de l'armada.

23 de maig. Carta dels reis al doctor Chanca: que vagi en l'armada de Colom i vetlli per la salut dels que van a les Índies; en una altra carta es refereixen al seu salari.

23 de maig. Reial cèdula ordenant el pagament a Fonseca de 200.000 mrs. anual, mentre tingui el càrrec de fer l'armada.

24 de maig. Reial cèdula manant segrestar, a

Lucena, certs béns que havia comprat Diego López amb diner furat. Destinació: l'armada.

24 de maig. Carta dels reis a Pinelo perquè pagui a Colom 1.000 dobles d'or de les quals li han fet mercè.

24 de maig. Carta dels reis a l'agutzir Álvaro de Castro, ordenant-li que vagi en l'armada com a capità d'una de les naus i porti la vara d'agutzir per l'administració de justícia, així en l'armada com en les illes i terra ferma. N'hi parlarà Colom.

24 de maig. Carta dels reis als comptadors majors perquè abonin al doctor Chanca la dotació que li escau.

24 de maig. Carta dels reis a Melchor Maldonado: que atengui la petició que li farà Colom.

24 de maig. Carta dels reis a Alonso Martínez de Angulo, «caballero veinticuatro de Córdoba», aprovant-li la resolució d'anar amb l'almirall Colom, segons aquest ha informat.

24 de maig. Carta dels reis a dos mercaders de Medina del Campo per a la compra d'efectes necessaris a l'armada. Els duaners i almoixerifs reben l'ordre de deixar passar lliures de drets les coses destinades a l'armada.

Caplletra de la Bíblia de Vic (segle XIV), representant Jonàs i la balena.

24 de maig. Dues reials cèdules —a B. de Lerma i a F. de Olmedo / F. de Aurton, mercaders de Medina del Campo— a propòsit de compres per a l'armada; els fons sobrers, a F. Pinelo.

24 de maig. Reial cèdula a García de Herrera perquè lliuri a Pinelo els dos cuentos que havia rebut de García Cortés, corregidor de Burgos.

24 de maig. Reial cèdula a Colom i Fonseca manant que a l'armada només hi vagin els que ambdós nomenin. Juan de Soria consignarà els assentaments de persones i coses.

24 de maig. Privilegi dels reis atorgant a l'almirall Colom la mercè de 10.000 mrs. per vida, per haver descobert, primer que ningú, «*las islas o alguna de ellas*».

24 de maig. Reial cèdula a Gómez Tello perquè faciliti, del blat i l'ordi que té al seu càrrec, allò que Colom li demani per a l'armada.

26 de maig. Reial cèdula ordenant el lliure pas de Colom i de Fonseca, tant del que portin propi com per a l'armada.

26 de maig. Carta circular dels reis a les autoritats de ciutats i viles del regne, comunicant la missió que ocupa a Colom; cal que li sigui facilitat allotjament, a ell i a cinc criats seus, sense diners, i que la manutenció d'ells s'estipuli als preus usuals.

26 de maig. Carta dels reis a Gómez Tello: del blat de les «*tercias reales*», que en sigui fet bescuit per a l'armada.

28 de maig. Privilegi de confirmació, a Colom, dels títols i càrrecs d'almirall, governador i virrei de les illes i terres que descobrís. Amb clàusules acrescudes.

28 de maig. Títol de capità general de les naus i fustes i caravel·les que han d'anar a la part de les Índies, expedit a favor de Colom.

28 de maig. Carta dels reis a Colom, autoritzant-lo per a proveir per aquesta vegada els oficis de governació que calgués a les illes i terra ferma de les Índies.

28 de maig. Carta dels reis a Colom, donant poder i facultat al tinent que nomeni a les Índies, per al cas d'absència seva.

28 de maig. Carta dels reis al batxiller De la Torre, fiscal, manant-li d'aplicar a l'armada cert diner confiscat.

28 de maig. Reials cèdules comunicant a l'assistent de Sevilla i al prior del convent l'ordre curada al batxiller De la Torre, suara apuntada.

29 de maig. Instruccions «*del Rey e de la Reina Ntros. Sres.*» a Colom «*para la forma que se*

ha de tomar en este viaje y agora face por mandado de SS. AA., así en su partida e del Armada que lleva, como en el camino y despues que allá sea llegado».

30 de maig. Reial cèdula als inquisidors de Sevilla, manant que els béns segrestats a Bartolomé de Sevilla, veí de Huelva, siguin posats en poder de Miguel Muliarte, veí de Sevilla, i la seva muller, Violante Muñiz, fins a la resolució de la causa.

(Volem cridar l'atenció sobre aquest cognom Muliarte, a vegades escrit Moliart i també Muliart; com és sabut, s'insereix en la vida familiar del descobridor.)

30 de maig. Reial cèdula a Melchor Maldonado: que executi les ordres que li donin Colom i Fonseca.

1 de juny. Trasl·lat de les cèdules trameses a Pinelo, Gómez Tello i Berardi, amb prevencions per fer bescuit per a l'armada.

1 de juny. Carta dels reis a Colom, contestant-li una de seva: tenen informació respecte a les naus trameses pel rei de Portugal; manaran fer trasllat del llibre que Colom els deixà i que diu que necessita; i estan conformes amb el que els escriu.

7 de juny. Nomenament de lloctinent dels comptadors majors del regne en les illes i terra ferma descobertes i per descobrir, a favor de Bernardo Díaz de Pisa.

7 de juny. Instrucció dels Reis Catòlics a l'esmentat Díaz de Pisa.

7 de juny. Carta dels reis al corregidor de Jerez de la Frontera, Juan de Robles, manant que determinades penes siguin aplicades a la provisió de pa a l'armada.

7 de juny. Carta dels reis al comte de Cifuentes i a Pinelo, instant-los a cercar diner perquè la partida de l'armada no es retardi ni una hora.

7 de juny. Carta dels reis a Gómez Tello, manifestant-li el desig que vagi en l'armada de Colom per tal de rebre, a les illes i en terra ferma, el que pertanyi a la Corona.

7 de juny. Carta dels Reis als seus procuradors a Roma, perquè proposin que el delegat pontifici a les Índies sigui fra Bernat Boïl.

30 de juny. Carta del reis a Colom: li recomanen el reboster Juan de Aguado, que anirà en l'armada.

12 de juliol. Carta dels reis a Colom; li parlen del rei de Portugal i li recomanen, en prevenció, que s'afanyi a partir.

12 de juliol. Carta dels reis a Fonseca: que consideri com a tramesa també a ell la que dirigeixen a Colom.

12 de juliol. Carta dels reis a Fonseca: que, amb fra Boïl, elegeixi els ornaments sagrats necessaris per a l'expedició de les esglésies i monestirs de Sevilla, pagant-ne bé l'import.

Una altra carta, ordenant que a fra Boïl i altres religiosos que van en l'armada sigui donada la ració, mentre romanguin a les illes.

12 de juliol. Cèdula a Pinelo: que pagui els ornaments sagrats que compri Colom per a l'armada.

25 de juliol. Carta dels reis a fra Boïl: li envien trasllat de la butlla pontifícia.

25 de juliol. Carta dels reis a Fonseca: donen «*mucha priesa*» per a la partida de l'armada i diuen que convé que informi sobre el ràpid ajustament d'una altra armada.

27 de juliol. Carta dels reis a Colom: li reberen la carta que trameté des de Còrdova; no han arribat els missatgers de Portugal; si el rei portuguès fes armada, Fonseca en previndria una altra que doblaria el nombre de les naus; lamenten que Alonso Martínez de Angulo no pugui anar en l'armada, per indisposició, i el substitueixen per Melchor; sobretot, insisteixen que Colom no difereixi la partida.

3 d'agost. Carta dels reis a Gómez Tello: lamenten que no pugui anar en l'armada.

3 d'agost. Carta dels reis a Melchor Maldonado: l'insten que vagi en l'armada.

3 d'agost. Reial cèdula a Juan de Soria: li recomanen que procuri que l'armada estigui a punt abans de l'arribada de l'hivern.

3 d'agost. Carta dels reis a Alonso Martínez de Angulo: els dol que, per la seva indisposició, no faci el viatge.

4 d'agost. Els reis ordenen a Fonseca que, amb Juan de Soria, passi a la ciutat de Cadis i inspeccioni l'armada feta al comtat de Biscaia i que es troba al port gadità.

El mateix dia ho escriuen a Juan de Soria, secretari del príncep Joan.

Notícies d'aqueixa armada «*que se hizo en Galicia i que ya estará en Cádiz*» les trobem datades a Bermeo el 12 de juliol i amb la postilla, a *Bibliografía Colombina*: «*Parece que se armaba esta escuadra á prevención de lo que el rey de Portugal pudiera intentar en las islas descubiertas por Colón*». Amb la mateixa data del 4 d'agost, altres disposicions reials concerneixen aqueixa armada «*que se hizo en Vizcaya*», de la qual el capità general és Íñigo de Artieda.

4 d'agost. Carta dels reis a Colom: els desplaça el que ha succeït amb Juan de Soria (a qui renyen que «*non mirais e acatais al Almirante de las Indias como es razon y nosotros lo queremos de que habemos habido mucho enojo*»); no convé que vagin a l'expedició més vaixells (Colom ho voldria), perquè no augmenti la despesa; pot, això sí, posar més escrivans en tots els que hi van. Li envien trasllat de la butlla pontifícia, per tal que sigui publicada allà. Sàpiga tothom que ningú pot anar a aquelles terres si no té llicència reial. Enviï en persona que tingui el càrrec de tresorer. Que s'afanyi a partir —els mariners demanen més sou— i que, abans de marxar, enviï les cartes de navegació.

4 d'agost. Carta dels reis a Pinelo, expressant-li l'agraïment a propòsit de l'armada, que volen que parteixi aviat. Una carta semblant és dirigida a Berardi.

4 d'agost. Carta dels reis a Fonseca: estan satisfets del seu servei en l'ajustament de l'armada; «*porque nos queremos que el Almirante sea honrado y acatado segun el título que le dimos*», lamenten el que ha succeït entre Juan de Soria i Colom, qui, si desitja acompanyament personal, podrà disposar de 12 escuders («*en cuenta de los 50 que han de ir*») i altres 20 persones («*en cuenta del total de 1.000*»). Ha escrit que no està bé amb R. Sánchez, oficial dels comptadors; que no hi vagi, per tant. Que la partida de l'armada no es difereixi gens.

4 d'agost. Carta dels reis a fra Boïl: li agraeixen que els tingui informats i volen que l'almirall «*sea muy honrado*» per raó del càrrec.

4 d'agost. Carta dels reis a Colom recomanant-li Sebastián de Olano com a receptor.

4 d'agost. Carta dels reis a Gómez Tello: que destini al pagament de bescuit per a l'armada certs drets territorials de Jerez de la Frontera.

5 d'agost. Carta dels reis a Juan de Soria: que acati les decisions de l'almirall, si no vol ésser castigat.

5 d'agost. Carta dels reis al pare Custodio, demanant-li que un frare del seu orde vagi en l'armada. (Advertim que a *Colom y La Rábida*, 2a ed., 1892, p. 433, el pare J. Coll consigna per data el 5 de setembre).

16 d'agost. Carta dels reis a Colom: que els escrigui sobre totes les ocurrences.

18 d'agost. Carta dels reis a Colom. Han vist el que els ha escrit; voldrien que la partida ja hagués tingut efecte el dia 15 d'aquest mes, com els havia escrit que era el seu propòsit. Aproven que enviï caravel·les a cercar la que el rei de Portugal havia fet eixir de l'illa de la Madera; però que no toquin ni a la Guinea ni a la Mina. Quant a l'armada que ell diu que prepara el rei portuguès, la vinguin dels seus embaixadors pot solucionar-ho; sinó, ja hi trobaran remei. El que cal és que no difereixi la partida. Ha fet bé de dir a Íñigo de Artieta, capità general de l'armada, que no es mogui sense ordre reial; tenen determinat que vagi a passar el Rei moro (en la carta del 4 d'agost aquest rei és anomenat *Muley Baudili*) embarcant-lo a la costa d'Almuñécar. Si fos feta una armada a Portugal en contra seva, prendrien les determinacions convenients. Els ha dolgut la mort, que ha comunicat, de l'indi; que en deixi alguns, d'indis, que seran ben atesos; que els trameti també la carta nàutica, que emprengui de bona hora el viatge i que escrigui llargament quan enviï nau. Que Déu li doni bonança.

18 d'agost. Carta dels reis a Fonseca. Convé que recordi que volen que l'almirall sigui, en tot el possible, ben atès. També ho manen a Juan de Soria. No saben per quines causes Íñigo de Artieda, capità de l'armada de Biscaia que és a Cadis, anà a perseguir naus que passaven amb jueus a Portugal; n'han rebut enuig i li escriuen ordenant-li que, si n'ha detingut algun, el confii al rei de Portugal. Encàrrec per a Inés Peraza, pertocant les illes Canàries.

18 d'agost. Carta dels reis a Juan de Soria, tornant-li a encarregar bona voluntat envers l'almirall, pròxim a partir.

18 d'agost. Reial cèdula a Pinelo, per a la partida de l'armada.

23 d'agost. Carta dels reis a les justícies de les costes d'Andalusia, prevenint que els vaixells que vinguin de les illes «*que se han descubierto y han de descubrir en el mar Océano de parte de las Indias*» han de descarregar a la ciutat de Cadis i enlloc més.

5 de setembre. Carta de la reina a Colom. La singularitat de l'expendedor —que sigui només la reina de Castella, i no pas els dos consorts— ens

mena a transcriure íntegre el document original, publicat per Rumeu de Armas, a *Colón a Barcelona*, 1944, p. 82:

«La Reyna,

Don Xistobal Colon Nuestro Almirante del Mar Oceano, Visorrey e Gobernador de las islas nuevamente falladas en las Indias: con este correo vos ymbio un traslado del libro que acá dexasteis, el cual a tardado tanto, porque se fysciese secretamente para questos questan aquí de Portugal, nin otro ninguno non sopiese dello; e a cabsa desto, porque mas presto se fysciese va de dos letras segund vereis ciertamente.

Segund lo quen este negocio acá se a platicado e visto cada dia, se conosce ques muy mayor e de gran calidad e xustycia, e que vos Nos fasceis en ello servycio o thenemos de vos grande cargo; e ansi esperamos en Dios que demas de lo asentado con vos que se ha de fascer e complir muy enteramente, que vos, recebyreis de Nos, muncha mas honra, merced e acrescentamiento como es razon, e lo adebdan vuestros servycios e merescymientos.

La carta del marear que abiades de fascer, si es acabada, Me Ymbiad luego; e por servycio Mio, deis gran priesa a vuestra partida, porque aquella, como sea la gracia de Nuestro Señor, se ponga en obra, sin dylacion alguna; pues vedes quanto comple al bien del negocio; e de todo de alla Nos servid, a fasced siempre saber; que de acá, de todo lo que obiere, vos avisaremos, e vos lo faremos saber luego. De Portugal non se a thomado con estos que aqui están determinacion; aunque Yo creo quel Rey se llegará a razon, en ello queria que pensáredes lo contrario, porque ello no vos descuydeis, sin dexeis de yr sobre aviso al recabdo que comple, para quen manera alguna non podais rescebir engaño.

De Barcelona, a cinco días del mes de Setiembre de Mil quatrocientos noventa e tres años. Yo la Reyna: Por Mandado de la Reyna: Xoan de la Parra.

5 de setembre. Carta dels reis a Fonseca. L'informen de què han dit els missatgers de Portugal. Tenen coneixement, com més va més, del gran servei que els ha fet Colom, i que «*en ello sabe más que todos*». Cal que la partida no es difereixi gens. Que sigui pagada l'armada de Biscaia i que vagi a la costa de Granada a passar el rei Muley Baudili i els altres moros que l'acompanyen.

5 de setembre. Reials cèdules a un innominat religiós, perquè vagi amb l'almirall al viatge, i al provincial de l'ordre, perquè hi consenti.

5 de setembre. Carta dels reis a fra Boïl. Que tingui com a seves les cartes que han tramès a Colom i a Fonseca; saben que li agradarà de sa-

ber l'estat de la qüestió del Rosselló, tan treballada per ell.

5 de setembre. Carta dels reis a Colom. Els missatgers de Portugal han arribat i diuen que la caravel·la eixida de l'illa de Madera ho féu sense llicència i que el rei de Portugal la fa perseguir per altres tres. Li encarreguen que impedeixi que tractin de descobrir en les parts que els pertanyen i, en el cas que passin dels límits convinguts, les castigui prenent naus i persones. Que no toqui el cap de sant Vicenç ni s'acosti a la costa de Portugal. Per poder entendre bé el seu llibre, necessiten saber els graus on paren illes i terres. Els sembla bo que s'endugui un astròleg i que sigui fra Antonio de Marchena o algú de semblant; però que no es deturi ni una hora per a la partida.

Amb aquest assentaments —que són les disposicions reials enregistrades a *Bibliografia Colombina*— copsem quelcom de la vibració curialesca que organitzà el segon viatge.

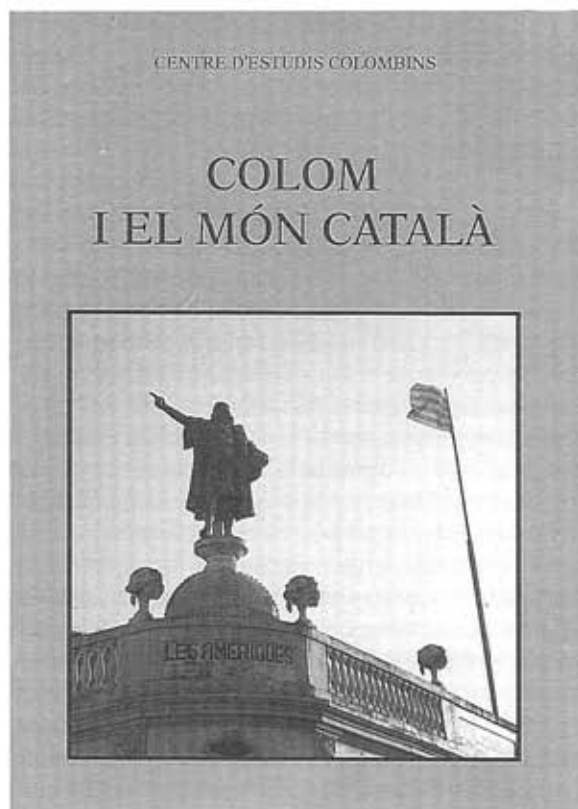
Bibliografia

***Colom i el món català* Caius Parellada i Cardellach**

En iniciar la tasca d'embastar una recensió del llibre *Colom i el món català*, fruit ja ben vistent i assaonat del nostre Centre d'Estudis, un no sap ben bé de quin cantó girar-se, tanta és la complexitat dels temes debatuts, la diversitat de punts de vista en relació a alguns dels assumptes estudiats i, en fi, el gruix dels materials aplegats. Per aquesta raó, només donarem una visió global del contingut del llibre, per després passar a especificar-ne algunes particularitats.

No cal dir que, com a membre del Centre i també com a col·laborador de l'obra, el meu judici ha d'ésser per força favorable. Però no voldria pas que fos tan sols aquesta condició de parçoner la que guiés el meu parer, sinó que aquest fos fet amb esperit d'objectivitat.

Allò que sobta a primer cop d'ull és la complexitat més amunt ja al·ludida, és a dir, l'ànim de globalitat que palesa l'obra, talment com si hom volgués que no en restés fora cap dels punts essencials de la problemàtica colombina. Perquè una simple llambregada a l'índex ens fa adonar no sols

Colom i el món català, Centre d'Estudis Colombins. Rafael Dalmau, Barcelona 1993

que s'hi toquen punts essencials de la descoberta i del descobridor, ans també que aquests punts són d'aquells que el colombisme comú sol haver deixat de banda.

Així, qüestions com les influències lul·lianes que el pare Batllori decanta cap a un espiritualisme franciscà; el bàsic de la guerra civil catalana amb Joan II com a protagonista i els concomitants de les relacions entre Catalunya i Portugal; una reexposició sumària de la tesi de L. Ulloa, necessària per la seva força cabdal i com a homenatge a l'autor; l'estudi dels elements de cancelleria, amb treballs d'historiadors ja finats (Coll i Alentorn, De la Torre, Colomer) i altres de vivents, entre els quals destaca el magnífic de Frederic Udina sobre les capitulacions estipulades entre els Reis Catòlics, amb la intermediació de Colom i el descobridor; un bell capítol dedicat al sojorn de Colom a Barcelona; un altre que versa sobre el resò de la descoberta, amb inclusió de nous aspectes; encara un altre sobre els preparatius del segon viatge a Barcelona i un sobre alguns dels personatges cabdals d'aquesta expedició i, en fi, sengles capítols complexos dedicats l'un a l'exclusió catalano-aragonesa de l'empresa colonitzadora i l'altre als signes d'identitat, on s'estudien temes tan importants com el de l'heràldica i el del llenguatge.

L'obra fineix amb un diguem-ne llibre final, on s'inclouen, ultra un article sobre les teories cata-

lanes relatives a l'origen de Colom, un seguit de treballs sobre l'empremta de Colom en la cultura catalana, des de la tradició, passant per l'art i la literatura fins als monuments que s'han dreçat en honor seu, el de Barcelona, que és estudiat en apreciació crítica emesa per J. Ixart l'any 1888 i en apreciació històrica i actual per Josep M. Ainaud de Lasarte, i la singular estàtua de l'Arboç. Així mateix, hi figuren treballs puntuals referits entre altres: a la teoria d'Enric Bayerri i Bertomeu, confegit escaientment per un seu conterrani tortosí, A. Solà i Vidal, el qual ret així un just homenatge de reconeixença a l'infatigable investigador; a la família segarrenca dels Bovadilla; a les cartes colombines darrerament trobades a Tarragona, etc.

Després d'aquest cop d'ull general, m'agradaria destacar una qualitat que caracteritza l'obra: està amarada d'un esperit abraçador i comprensiu envers els diferents punts de vista en esguard d'aquest o aquell altre fet o teoria, cosa que a més de representar una aportació molt diversificada, enriqueix el valor intrínsec i l'interès de l'obra. D'altra banda, confegida aquesta des d'una òptica nostra, això ha permès que mantingui un bell caràcter catalanesc, amb què la realitat d'una relació íntima entre Colom i el món català, roman plenament justificat. I ací és adient de remarcar que l'evocació que s'hi fa del Dr. Ulloa, abrandat propugnador de la catalanitat de Colom, implica la reinvidicació de la seva teoria i de les veritats que conté.

Ara voldria referir-me a tres punts que han sobreixit com a novetats dins la munió de dades totes interessants que emplen l'obra: el del desig descobridor de Colom, el del seu humanisme i el de l'estada que va fer a Sant Jeroni de la Murtra. Pel que fa al primer, hem subratllar l'afirmació categòrica que fan Nito Verdera i Jordi Bilbeny, en sengles treballs, *que el nostre genial navegant no anava a la recerca del Japó ni de la Xina* (N. V.) *i que mai hi va haver la més mínima vel·leïtat orientalista a l'empresa del 1492. L'arribada a Barcelona conté totes les evidències plàstiques del que realment fou la troballa d'un nou món* (J.B.). Es tracta verament d'una visió encertada d'un fet transcendent, que basen en raons sòlides: Verdera, en dades científiques que donen al seu treball un aire tot nou i sorprenent, i Bilbeny, en dades històriques concloents sobre la censura de l'època, que alterava, mutilava o prohibia les obres al seu albir. Remarquem, tanmateix, que Montserrat Freixa, en el mateix llibre, sosté la tesi contrària, ço és que la finalitat del viatge era ad *partes Indie*.

El tema de la formació cultural de Colom és estudiat excel·lentment per J. Gàlvez amb una breu dissertació sobre l'humanisme i la seva im-

precisió conceptual i la inserció de Colom en l'ambient cultural de l'època. L'estudi acaba amb una caracterització del personatge, tot situant-lo en la correntia de finals del segle XV coneguda com a *antiintel·lectualisme* i remarcant els seus importants coneixements nàutics i cosmogràfics. Pel que fa al tema de Sant Jeroni de la Murtra, Jaume Aymar referma la realitat de l'estada de Colom al dit monestir al seu retorn de la descoberta i exposa l'opinió ben fonamentada que la rebuda primera de Colom pels reis Catòlics es degué efectuar allí. Comsevulla que sigui, el sojorn de Colom al dit monestir —al capdavant situat dins l'hor i Vinyet de Barcelona— és una confirmació de la vinguda de l'almirall a la nostra terra i particularment de la seva relació amb Badalona.

Ara escauria anar espigolant la munió de dades curioses i poc conegudes de què l'obra és plena, com la que es refereix a Bartomeu-Cristòfor de Gualbes o al seu alter ego, Joan-Cristòfor de Gualbes; la que ens diu que Bartomeu Colom sembla que féu costat al seu germà Cristòfor en les gestions que feia a Castella. La que ens ennova que els reis Catòlics van pagar quatre mesos de *loguero* als ambaixadors genovesos que vingueren a visitar-los; la del supòsit de l'autor contemporani nostre Jean Merrien d'haver retrobat Cristòfor el seu germà Diego a Barcelona; aquella altra que ens parla del possible cisma dels Reis Catòlics envers l'església romana (segons la *Història dels Papes* de Ludovic Pastor i la del cosinatge entre Coscó i Gabriel Sanxis; la revelació d'un nou document fals, la lletra reial, amb data a Barcelona el 18 d'abril de 1493; el discurs de Manuel Ferrer i Ciges, a la junta de braços de 1714, abans de la caiguda de Barcelona, en què es fa esment dels dotze monjos montserratins tramesos amb Boïl al nou món; la menció de l'il·lustre compositor Jaume Pahissa com a propugnador a l'Argentina, on morí, de la catalanitat del descobridor, etc.

Per fer fi, només resta fer constància d'ésser degudes a l'erudició de Pere Català i Roca la majoria de les dites particularitats. I és ara escaient de fer ressaltar el treball ímprobable del nostre amic en els treballs dedicats a historiar els personatges més vistents relacionats amb l'epopeia, els quals són plens de dades i representen una part substancial de l'obra. I encara, cal retre-li homenatge per la traça general del llibre i l'empenta amb què l'ha dut a terme. A ell, doncs, i a tots els col·laboradors, els citats al llarg d'aquest treball i tots els restants —Maria Teresa Baqué, Mn. Antoni Bach, Francesc Albardané, Ernest Vallhonrat, Josep M. Castellnou, J. M. Ortadó, M. Isabel Pijoan, Josep M. Jané, Josep M. Solé i Fa, Josep M. Llobet, Ignasi Rieta i al nostre president, Joaquim Arenas, la nostra congratulació.

Reproducció del passaport atorgat a Colom per Isabel de Castella i Ferran d'Aragó i
Castella, el dia 17 d'abril de 1492.

El signa Joan de Coloma.

A la part de dalt, la darrera línia i la signatura de les capitulacions de Santa Fe.

El document es registrà a la Cancelleria de Catalunya-Aragó.

